T.C.

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL İNCELEMELER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ 2002-2015

YÜKSEK LİSANS TEZİ

111611021

HALİL SELMAN ÖNSEL

İSTANBUL, 2015

İSTANBUL'DA KENTSEL DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ 2002-2015

(URBAN TRANSFORMATIONS IN ISTANBUL 2002-2015)

HALİL SELMAN ÖNSEL

111611021

TEZ DANIŞMANI : AYHAN AKTAR

JÜRİ ÜYESİ : BÜLENT SOMAY

JÜRİ ÜYESİ : İŞTAR GÖZAYDIN

ONAY TARİHİ : 19 AĞUSTOS 2015

SAYFA SAYISI: 85

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Küreselleşme, Kamusal Alan, Korunaklı Yerleşmeler, AKP

Key Words: Neoliberalism, Globalization, Public Space, Fortified Enclaves, AKP

ABSTRACT

Like in many lands, urban transformations in Istanbul has been led by neoliberal policies since 1980s. Neoliberal urban transformations accelerated with the AK Party having control over both in local and national administrators, increasing the speed of the neoliberal urban transformations. The primary focus of such urbanization policies has never been the public interest but it rather serves some particular social groups. One of the most important consequences of this type of urbanization is that it attacks modern city's public space. The shrinking public space increases conflicts and tension in society. Additionally, dispossession and forced migration appear as other results of urban transformations in Istanbul. Transformation projects have had a new dimension since the beginning of the third period of the AKP government. During this period, AKP additionally tried to symbolically transform the city. As a part of this symbolical transformation, many historical monuments were destroyed or harmed despite the discourse created by the AKP.

Key Words: Neoliberalism, Globalization, Public Space, Fortified Enclaves, AKP

ÖZET

1980'lerden itibaren İstanbul, dünyada birçok metropolde olduğu gibi, neoliberal politikalarla dönüştürülmeye başlanmıştır. 2002 yılında AKP'nin hem yerel yönetimlerde, hem de merkezi yönetimde iktidar olmasıyla birlikte bu süreç hız kazanmıştır. Neoliberal küreselleşmeci politikaların merkeze alındığı kentsel dönüşüm projelerinde kamu yararları gözetilmemekte ve sadece belirli grupların çıkarlarına hizmet edilmektedir. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri modern kent planlamacılığının bir parçası olan kamusal alanların yok olması ve bunun sonucunda da toplumsal gerilimlerin artmasıdır. Kamusal alanın zayıflamasına ek olarak mülksüzleştirme ve yerinden etme, İstanbul'daki kentsel dönüşüm projelerinin sonuçlarındandır. Kentsel dönüşüm projeleri AKP'nin üçüncü döneminde farklı boyutlar kazanmıştır. Bu dönemde kentsel mekânlar önceki dönemlerin aksine sembolik olarak da dönüştürülmek istenmiştir. Birçok restorasyon ve yeniden canlandırma projesi iktidarın söylemiyle çelişen bir şekilde yıkım ve tahrip ile sonuçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberalizm, Küreselleşme, Kamusal Alan, Korunaklı Yerleşmeler, AKP

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....i

ÖZET.....ii

GİRİŞ.....1

I.KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERALİZM EKSENİNDE İSTANBUL

1.1. Kentsel Dönüşüm ve Küresel Kent.....4

1.2. Küreselleşme Bağlamında İstanbul'un Kısa Bir Tarihi.....6

1.3.2002 Sonrası Küreselleşme ve Neoliberal Kentleşme.....16

II. SİMGESEL DÖNÜŞÜM, TAHRİP VE MÜLKSÜZLEŞTİRME

2.1. Kentsel Dönüşümde Yeni-Osmanlıcılık Dönemi.....27

2.1.1. Çamlıca Camii Örneği.....30

2.1.2. Taksim Yayalaştırma Projesi.....34

2.1.3. Restorasyon ve Tahrip.....38

2.1.3.1. Rumeli Hisarı'nın Restorasyonu.....39

2.1.3.2. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Binası'nın Restorasyonu.....43

2.2.İstanbul'da Semtlerin Mutenalaştırılması.....46

2.2.1. Tarihî Semtlerin Dönüştürülmesi.....47

III. KORUNAKLI YERLEŞMELER VE KENTSEL AYRIŞMA

3.1. Uydu Kentler ve Korunaklı Yerleşmeler.....60

3.2. İstanbul'da Kentsel Ayrışmanın Kısa Bir Tarihi.....64

3.3. İstanbul'da Korunaklı Yerleşmeler ve Kentsel Ayrışma.....66

SONUÇ.....77

KAYNAKÇA.....82

GİRİŞ

Kapitalist toplumlarda kentler; toplumsal ilişkilerin ve hareketlerin, eşitsizliklerin, iktisadi dinamiklerin ve modernliğin her türlü pratiklerinin gözlemlenebileceği mekânlardır. Bu nedenle kentsel alanlarda yapılan değişiklikler, hayata dair birçok şeyi de dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu durum kent ve insan arasındaki etkileşimin iki yönlü olduğuna işaret etmektedir; insanların kentleri inşa etmesi gibi kentler de insan hayatına dair birçok şeyi şekillendirmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'un binlerce yıllık kent tarihinde hiç görülmemiş bir hızda dönüştürüldüğü 2002-2015 yılları arasındaki kentsel dönüşüm projelerini iktisadi, politik ve toplumsal yönleriyle tartışmaktır.

İstanbul, bugün birçok açıdan Türkiye'nin en önemli kentidir. Kültürel çeşitliliği, tarihi kimliği, küreselliği, ekonomik gücü ve daha birçok özelliği kenti küresel boyutta ön plana çıkarmaktadır. 1980'lerden itibaren terk edilen ulusal kalkınmacı modelin, yerini neoliberal-küreselleşmeci modele bırakması, İstanbul'un bugünkü dünya kenti konumuna kavuşmasında milat olmuştur. Bu süreçle birlikte İstanbul, kitleleri taşradan kendisine çeken kentten küresel tüketim kültürüyle bütünleşmiş ulus ötesi bir kente dönüşecektir. 1980'lerle başlayıp AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) döneminde hızlanan neoliberal kentleşme döneminde, İstanbul'un küresel sermayeyle bütünleşecek şekilde dönüştürülmesine öncelik verilmiştir.

AKP dönemi ekonomik planlamalarında kentsel dönüşüm projelerinin önemli bir rol oynaması, İstanbul'da geniş çaplı bir kentsel dönüşüm haritası ortaya çıkarmıştır. Bu dönüşümler; tarihsel dokunun tahribatı, kent sakinlerinin haklarının gasp edilmesi ve bu durumdan yararlanan yükselen orta sınıflar, iktidarın normlarının şehrin dokusuna yansıması ve sosyo-mekânsal ayrışma gibi birçok konuyu gündeme getirmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde, İstanbul, küreselleşme ve neoliberalizm bağlamında ele alınacaktır. 1980'lerden itibaren İstanbul'un da küresel rekabetçiliğini arttırmaya çalışması, diğer birçok yerde olduğu gibi, kent yönetimlerinin önceliklerinin sermaye birikimi olmasına ve kamu yararlarını yok saymalarına neden olmuştur. Kamusal kaynakların kullanım değerleri üzerinden değerlendirilmesi, yerini değişim değerlerinin odağa alınmasına bırakmıştır.

İstanbul'daki dönüşüm projelerinin sadece ekonomik motivasyonlu olduklarını söylemek doğru değildir. Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul Belediye Başkanı olduğu dönemde gerçekleştirilen, seküler dünyayı rahatsız eden kamusal alandaki birçok muhafazakâr dönüşüm, AKP'nin üçüncü döneminden itibaren tekrardan gündeme gelmiştir. Çalışmanın ikinci bölümü İstanbul'da tarihsel dokunun dönüştürülmesi üzerine olacaktır. İkinci bölümün ilk kısmında kentin simgesel olarak dönüştürülmesi, iktidarın kendi normlarıyla çelişen değerleri kentsel alandan dışlaması ve tarihi dokunun tahrip olması konularına yer verilecektir. Bu bölümün ikinci kısmı ise Tarlabaşı ve Sulukule gibi tarihi semtlerde gerçekleştirilen

dönüşümleri inceleyecektir. Kamu yararına yapıldığı iddia edilen bu projeler bu bölgelerdeki insanların yerlerinden olmalarına neden olmuştur. Tarihî semtlerin başka bölgelere taşınmak zorunda kalan dar gelirli sakinlerinin eski semtlerinde kurdukları ortak yaşam alanları mutenalaştırma çalışmaları sonucunda yok edilmiştir. Kentsel dönüşüm projelerinin kamuya aktarılması sırasında aşağılanmışlar ve projelerin hayata geçirilmesi sürecinde eşit vatandaşlık haklarından yararlanamamışlardır. Sadece yüksek gelirli grupların yararlandığı bu projelerde sürgüne uğrayan bu kesimler neoliberal kentleşmenin doğurduğu toplumsal eşitsizliklere işaret etmektedir.

Üçüncü bölümde ise küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni tüketim kültürüne göre pazarlanan yerleşmeler incelenecektir. Korunaklı yerleşmelerin şehri güvenli adacıklara bölmesi ve bunun sonucunda azalan kamusal alandaki etkileşimin sosyal gruplar arası ilişkilere etkisi tartışılacaktır. Diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de değişen kent yapısının kamusal alanı nasıl etkilediği tartışılacaktır.

1. KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERALİZM EKSENİNDE İSTANBUL

1.1. Kentsel Dönüşüm ve Küresel Kent

Kentlerde çöküntüye uğrayan mekânların yeniden yapılması; kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kentsel canlandırma, kentsel koruma, soylulaştırma ve mutenalaştırma gibi kavramlarla ifade edilir.[1] Kentsel dönüşüm kavramı ilk defa İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da yıkılan kentleri yeniden inşa etme sürecinde kullanılmaya başlanmış ve 1970'lere kadar kentlerin çöküntü halindeki bölgelerinin fiziksel olarak iyileştirilmesiyle ilişkilendirilmiştir.[2-3]Kavram, 1980'li yıllarda neoliberal politikaların ve küreselleşmenin kente farklı işlevsellikler yüklemesi ile popülerlik kazanmıştır. 1980 sonrasında kentsel dönüşüm ile kent ekonomisi ilişkilendirilmeye başlanmış ve kent merkezlerinin canlandırılması kentsel dönüşüm projelerinin temel hedefi haline gelmiştir.[4]

Kent politikaları için 1973 yılındaki petrol krizinin Fordist sistemi ve buna bağlı olarak Keynesyen ekonomiyi çökertmesi milat olmuştur. Dünya ekonomisi, gelişen enformasyon ve iletişim teknolojilerinin yardımıyla tamamen yeniden yapılanmış ve neoliberal iktisat sistemleşmiştir. [5]

---

[1]Besime Şen, "Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi," *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, ed. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım (Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005), s. 127.

[2]Murat Cemal Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası," *Yeni İstanbul Çalışmaları*, ed. Ayfer Bartu-Candan ve Cenk Özbay, İlk Basım (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), s.47.

[3]Osman Balaban, "Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak" *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, ed. Ayşe Çavdar ve Tan, Birinci Baskı (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013), s.53.

[4]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası",s.47.

[5]Age, s.47.

Neoliberal sistem; serbest pazar işleyişini ve küresel sermaye akışını kolaylaştırmak, devlete ait kamu kurumlarını özelleştirmek ve emek-sermaye ilişkilerini küresel sermaye akışına göre yeniden düzenlemek gibi politikalarla özdeşleşmiştir.[6]Bu dönemde sermaye, endüstriyel üretimden uzaklaşmış ve spekülatif kazançlar getirecek kentsel yatırımlara yönelmiştir.[7]Dolayısıyla neoliberalizmin merkezleri; Friedmann'ın bölgesel, ulusal ve uluslararası sermayenin yoğunlaştığı mekânlar olarak tanımladığı küresel kentler olmuştur.[8] Sassen, küresel kentlerin kontrol ve yönetim merkezleri olmalarının yanı sıra finans ve hizmet sektörü ile finansal yeniliklerin üretildiği kentler olduklarını ileri sürer.[9] Küresel kent olmak için kentler arasında rekabet başlamıştır. Bu rekabet ortamı, kent yönetimlerinin küresel ölçekte rekabetçiliklerini artırmak için deregülasyonlara gitmelerine ve kamuya ait kaynakların yatırımcının lehine olacak şekilde düzenlenmesine neden olmuştur.[10] Özellikle 1990'lardan itibaren, kent politikalarının hedefi, pazar-odaklı sermayeyi büyütmek ve kenti tüketim pratiklerinin sahnesine dönüştürmek olduğu için kentin sorunları ikinci planda kalmıştır.[11] Smith bu durumu "neoliberalizmin kentleşmesi", Rousseau ise "neoliberal teorinin mekânsallaşmış tercümesi" olarak ifade eder.[12]

---

[6]Asu Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı," *Yeni İstanbul Çalışmaları*, ed. Ayfer Bartu-Candan ve Cenk Özbay, İlk Basım (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), s. 26.
[7]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası.", s.47.
[8]Binnur Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü," *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, ed. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım (Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005), s.28.
[9]Murat Cemal Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası",s.47.
[10]Agm.
[11]Agm, s.49.
[12]Çağlar Keyder, *İstanbul: Küresel Ile Yerel Arasında* (İstanbul: Metis Yayınları, 2000),s.9.

Konumu itibariyle her zaman önemli bir kent olan İstanbul'un da küresel rekabetçiliği1980'lerden itibaren kentsel dönüşüm projeleriyle artırılmaya çalışılmış ve küresel kent hiyerarşisinde yükselmesi hedeflenmiştir. Sermaye birikiminin hedeflendiği bu projelerde dünyanın diğer kentlerinde de görüldüğü gibi kentsel dönüşüm projeleri kentin sorunlarını çözmekten ziyade bu sorunları derinleştirmişlerdir.

Çalışmanın devamında İstanbul'un küreselleşme bağlamında tarihsel gelişimi aktarılacaktır.

1.2. Küreselleşme Bağlamında İstanbul'un Kısa Bir Tarihi

İstanbul, günümüzün küresel şehirlerinin aksine, geçmişte de bir dünya kentiydi. Kent hem ekonomik gücüyle hem de büyüklüğüyle modern çağa kadar Batı'daki diğer büyük kentleri geride bırakıyordu.[13] Bizans ve Osmanlı'nın başkenti olması İstanbul'u sarayların, bürokratların, zanaatkârların ve âlimlerin evi yapmıştır. Müstesna coğrafi konumu ise şehri önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Karadeniz'den dışarı açılan tüm deniz ticareti İstanbul Boğazı'na bağlıydı. Aynı şekilde Batı Asya ve Doğu Avrupa arasındaki yolculukların hemen hepsi İstanbul üzerinden geçmekteydi. Bu merkezî konumu İstanbul'un Çin'den, İran'dan, Kafkasya'dan, Rusya'dan, Kuzey Afrika'dan, Balkanlar'dan, Ceneviz ve Venedik'ten gelen mallar için önemli bir pazar yeri olmasını sağlamıştır.[14]

[13]Age.
[14]Age, s.10.

19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul, devletin desteğini almadan donanımlı bir liman şehri haline gelmiştir. Yüzyıl boyunca kentin transit ticaretteki payı, dünya ticaretinin büyümesiyle doğru orantılı olarak artmıştır. Bu dönemde kent; ticaretin, bankaların ve sigortacılığın finansmanında dünya ekonomisinde önemli bir konuma yükselmiştir. Yabancı iş adamları ticaret odalarında örgütlenmişler, yabancı bankalar bölge için İstanbul'u merkeze almışlardır. Almanya, Ortadoğu'da İngiliz ve Fransızlarla rekabet edebilmek adına İstanbul'u merkez üs seçmiştir.[15] I. Dünya Savaşı'na doğru İstanbul'un nüfusu, yüz otuz bini yabancı olmak üzere, bir milyona ulaşmış ve kent küresel ölçekte önemli bir metropol haline gelmiştir.[16] Ancak, stratejik konumunun tüm avantajlarına rağmen İstanbul modern zamanın hızla küreselleşen dünyasına ayak uydurmakta zorlanmıştır. Keyder, bu durumu kentin zenginliğini taşıyan temellerin yetersizliğiyle açıklamaktadır.[17] Örneğin; kentin canlılığı sürdürebilecek finansal bütünleşme için doğrudan gerekli olan liman ve demiryolları, nitelik ve nicelik olarak kendi döneminin şartlarının gerisinde kalmıştır.[18] Başkentin Doğu demiryolu hattına ancak 1892'de, Sofya-Viyana hattına ise 1888'de kavuşması, ulaşım gibi en temel gereksinimlerin sağlanmasında ne kadar geç kalındığını göstermektedir.[19] Geçmişten gelen ekonomik canlılık her ne kadar büyümeyi de beraberinde getirse bile İstanbul diğer kent merkezlerinin sahip olduğu "burjuva birikiminin yarattığı mimari" ye

[15]Age, s.22.
[16]Age, s.11.
[17]Age, s.12.
[18]Age.
[19]Age.

sadece Pera ve çevresinde sahip olabilmiştir.[20] Pera'da yerel ve küresel burjuvaziyi çekebilecek, dönemin Avrupa üslubunu yansıtan eğlence mekanları, restoranlar, kafeler, kulüpler, oteller, malikâneler yer almıştır. Ancak önceden de belirtildiği gibi şehrin geriye kalan kısmı daha çok gayrimüslimlerden oluşan bu "öteki taraf"a ayak uyduramamıştır. Eski İstanbul'da konutlar Batı mimarisinin üsluplarını taşımaya başlasalar da, Batılı manada şehrin düzenini değiştirecek mekânlar; kafeler, restoranlar, kulüpler, oteller üretilememiştir. Şehir planlaması ise daha çok şehrin yeni kısmında başarıya ulaşmıştır. Şehrin diğer kısımları asfalt yollar, kaldırımlar, tramvay gibi altyapıya dair gelişmelerden ya hiç faydalanamamış ya da gelişigüzel bir hizmetle yetinmek zorunda kalmıştır.[21]

Birinci Dünya Savaşı ile başlayan süreçte İstanbul sahip olduğu avantajları değerlendiremediği için küreselleşemeyen şehir konumdan taşra kenti konumuna evrilmiştir. Savaş ile kaybedilen topraklar İstanbul'un Balkanlar, Filistin, Suriye ve Irak'ın metropolü olması durumuna son vermiştir. İlerleyen yıllarda halifeliğin lağvedilmesi, bundan sonrası için İstanbul'un Müslümanların politik ve kültürel merkezi olması özelliğini yitirmesi anlamına gelmiştir.[22] Böylece, İstanbul Doğu'yu ve Batı'yı bir araya getiren kent olma özelliğini kaybetmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması yada imparatorluktan ulus devlete geçiş de İstanbul'un küresel manada tekrar güçlenmesine yardımcı olamadığı gibi kentin ülke sınırları

[20]Age.
[21]Age, s.13.
[22]Age, s.15.

içerisinde bile yalnızlaşmasına neden olmuştur.[23] Keyder bu durumu Kemalist milliyetçilikten kaynaklanan iki temel nedene bağlamaktadır. Birinci neden; Kemalistlerin İstanbul'un modernleşmesine kuşkulu gözlerle bakması, bunun sebebi de modernleşmiş kesimin gayrimüslimlerden oluşmasıdır. Kemalist milliyetçilik, gayrimüslimleri ulusun varlığına bir tehlike olarak görmekteydi. Her ne kadar gayrimüslimlerin beraber hareket ettiği Müslüman/Türk bir kesim olsa da bu insanlarda ulusal bütünlüğü tehdit edenlerle bir arada ele alınıyorlardı. İkinci neden; yerel olanın, yani İslami olanın da, Ortaçağ karanlığıyla bağdaştırılması ve Kemalizm'in seküler, pozitivist ve ilerlemeci anlayışı ile uyumsuz olmasıydı. Gayrimüslimlerin ve onlarla beraber yürüyen Müslümanların batılılığını tehlike gören Cumhuriyet elitleri, aynı şekilde yerel olan İslamî birikimi de ulus ideallerinden uzak gördüğü için yok saymaktaydı.[24] Bu nedenlerin bir sonucu olarak "kültürel olarak mikrop bulaşmamış" Ankara'nın yeni başkent olarak seçilmesi; ulusal radyo, yazılı basının Ankara'ya taşınması, bürokratların ve daha birçok kültürel/sosyal kapitali güçlü insanın İstanbul'u terk etmesi ile sonuçlanmıştır.[25]

En az başkentin Ankara olması kadar Mübadele, Varlık Vergisi, Rumların sürgünü ve Cumhuriyet öncesinde yaşanan Ermeni Tehciri gibi 'etnik arındırma'ya yönelik politik hamleler de İstanbul'a zarar vermiştir. Bu olaylar İstanbul'da ciddi miktarda nüfus azalmasına neden olmuş ve İstanbul'u tüccarından, işadamlarından, zanaatkarlarından ve esnafından

[23]Age, ss.17-18.
[24]Age, s.17.
[25]Age, s.19.

mahrum bırakmıştır. Sayılarla ifade etmek gerekirse, ancak 1914'te Balkanlar'dan gelen mülteciler ile İstanbul'daki Müslüman nüfusu toplam nüfusun %55'ini oluşturabilmiş ve gayrimüslim nüfusunu geçebilmiştir. 1914'te %45'i bulan gayrimüslim nüfusu, Türkleştirme politikaları ile hızla erimiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde Rum nüfusu iki bin kişinin altına, Ermeni nüfusu 50 bin civarına, Yahudi nüfusu ise 25 binlere kadar düşmüştür.[26] Özetle, devlet ideolojisi ulus-devlet döneminde de İstanbul'un küreselleşmesine engel olmuş ve ek olarak kentin kozmopolit yapısını yok etmiştir.

İstanbul'un küreselleşmesini engelleyen bir diğer etken ise İkinci Dünya Savaşı sonrası ithalatın, yabancı sermayenin ve dövizin sıkıca denetlenmesidir. Bu dönemde dolar tutmak ve Türk lirasını dövize çevirmek yasaklanmıştır. Ulusal sınırların ötesiyle kültürel alışveriş elitlerin denetimi altına girmiştir.[27] Televizyonun yokluğunda 1970'lere kadar yabancı medyaya ulaşılamamış, sonrasında ise devlet kanalları televizyonu kendi tekeline almıştır.[28] Tüm bu ekonomik ve kültürel kısıtlamalar göz önüne alındığında İstanbul, İmparatorluk dönemindeki dünya kentinden Keyder'in ifadesiyle bir taşra kentine dönüşmüştür.[29]

Keyder, yıllar içerisinde Cumhuriyet seçkinlerinin "milliyetçi ruh hâlinin erozyona uğraması" ve Ankara'nın İstanbul'a ekonomik bir alternatif olamayacağının anlaşılmasıyla birlikte İstanbul'un tekrar

[26]Age, ss.18-19.
[27]Age, s.20.
[28]Age.
[29]Age.

Cumhuriyet elitinin gözde şehri olduğunu iddia eder.[30] İstanbul, Ankara'nın kalkınmacı politikalarının bir sonucu olarak küresel sermayeden yalıtılmış özel üretim sanayinin önemli bir merkezi hali getirilmeye başlanmıştır. 1970'lerin başında özel sanayinin istihdam payının %50'den fazlası İstanbul'a geçmiştir.[31] İkinci Dünya Savaşı sonrası, üst sınıfların bir parçası olmak için İstanbul'a gelmeye başlayan savaş zenginlerini, takip eden yıllarda kırsal nüfustan İstanbul'a iş aramaya gelen kitleler izlemiştir. Hükümetler bundan sonraki yıllarda sürekli göç alan, gecekondulaşma ile birlikte çok hızlı bir şekilde genişleyen İstanbul'un altyapısını güçlendirmekte yetersiz kalacaklardır.[32]

1980 askerî darbesi Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Darbe yönetimi, bundan sonrası için Uluslararası Para Fonu tarafından yol haritası çizilen, ekonomik alanda liberalleşmeyi sağlayacak bir rejimi yerleştirmiştir. 1980'lere kadar dövizin yasaklanması, yabancı sermayenin kontrolü, kültürel akışın tekelleştirilmesi gibi engellerle küresel entegrasyona set çeken Türkiye, 1980 sonrasında küresel sermaye ile bütünleşmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda Uluslararası Para Fonu'nun önerdiği politikalar devletin sermaye üzerindeki kontrolünü azaltmış ve devletin verimsiz işleyen kurumlarını özelleştirmeye teşvik etmiştir. [33]

Türkiye'nin ulusal kalkınmacı dönemden sonra bu açılımının en çok İstanbul'u değiştireceği yada başka bir deyişle açılımların kültürel ve ekonomik merkezinin İstanbul olacağı aşikârdı. Nitekim daha ilk yıllardan

[30]Age, s.19.
[31]Age, s.20.
[32]Age, s.19.
[33]Age, s.21-22.

İstanbul Ortadoğulular için turizm gözdesi olmuş ve Türkiye'ye her yıl gelen milyonlarca turistin Türkiye'deki vazgeçilmez durağı olmuştur. Arap bankaları Batı'ya daha yakın olabilmek için İstanbul'da şubeler açmaya başlamıştır. Sovyetlerin dağılması ile Kafkas ve Türkî cumhuriyetlerin yatırımcıları için İstanbul Batılılarla iletişime geçmek adına önemli bir başlangıç noktası olmuştur. Birçoğu İstanbullu olan Türkiyeli iş adamları Romanya, Rusya, Ukrayna, Kazakistan gibi ülkelerde birçok alanda yatırımlar yapmaya başlamışlardır.[34] Bu yatırımcılar İstanbul'un yeni yeni güçlenen finans ve hizmet sektöründen faydalanmaktaydılar. Küresel entegrasyon adına belki de en önemli gelişme, ekonominin liberalleşmesi ile birlikte Türkiye'ye yatırım yapan yabancı şirketlerin sayısının artmasıdır. Finans sektörü dünya ekonomisiyle ilk bütünleşen sektör olmuştur. Yabancı bankalar, döviz büroları, sigorta şirketleri, fon yöneticileri ve menkul kıymetler borsasının faaliyete geçmesini; lüks oteller, kumarhaneler, alışveriş merkezleri, fastfood zincirlerinin açılması takip etmiştir. Uzakdoğu ve Latin Amerika mutfaklarının İstanbul'a gelmesi, geçmişteki kültürel çeşitliliğin tekrardan canlanmaya başladığının göstergelerindendir. İstanbul, uluslararası sanat festivallerinin ve turnelerin uğrak şehri hâline gelmiştir. Uluslararası basının New York Times, Wall Street Journal ve Financial Timesgibi önde gelen gazeteleri İstanbul'da daimi bürolar açmışlardır. [35]

1980'lerdeki bir diğer değişikliğin konusu, kentsel özerkliğe olan yaklaşımdır. Bu değişim, dönemin İstanbul Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'a (1984-1989) kentsel dönüşüm için gerekli malî desteği

[34]Age, s.22-23.
[35]Age, s.23-25.

sağlamıştır.[36] Dalan döneminde yapılan kentsel dönüşümler İstanbul'u küresel kent yapmanın dinamiklerini yaratmaya yöneliktir. Yapılan dönüşümlerle İstanbul'un kültürel tüketime uygun hâle getirilmesi amaçlanmıştır.[37] Tarihî bölgeler, sınırları belirli turizm merkezlerine dönüştürülmüştür. Anıtsal yapılar restore edilmiş ve bu bölgelere yeni oteller yapılarak İstanbul'un turistik potansiyelinin arttırılması hedeflenmiştir. Benzer amaçlarla Tarlabaşı mahalleleri gibi 19. yüzyıldan kalma birçok mahallede yıkıma başlanmış, sahil şeritlerine yollar yapılmıştır. Bu dönüşümler arasında tüm dünyada neoliberalleşme süreciyle başlayan kenti sanayi sonrası döneme taşımayı hedefleyen sanayisizleşme projeleri de yer almıştır. Şehrin merkezindeki, çoğu Haliç kıyısında bulunan, Osmanlı döneminden kalma birçok imalathane yıkılmıştır.[38] Bu imalathanelerin bazıları üretimine Çerkezköy, Tuzla gibi şehrin çeperlerinde kalan bölgelerde devam ederken; bazıları ise Çorlu, Gebze, İzmit ve Bursa gibi civar illere taşınmışlardır.[39]

Özel girişimciliği merkeze alarak İstanbul'u bir dünya kentine dönüştürmeyi uman Dalan'ın kente yeni göçmüş grupların seçmen yoğunluğunu unutması, yerini sosyal demokrat Nurettin Sözen'e bırakmasına neden olmuştur. Sözen, Dalan'ın aksine küreselleşmeye mesafeli yaklaşmış ve kaynaklarını gecekondu bölgelerinin hizmetine ayırmıştır. Bu dönemde, gecekondulaşmaya örtülü af getirilmesi, ardı arkası

[36]Age, s.26.
[37]Age.
[38]Age.
[39]Keyder, "Sunuş.", s. 128.

kesilmeyen göçler için yeni bir teşvik olmuştur.[40] Sözen, 1990'larla birlikte sosyal demokratların ulusalcı bakış açılarını değiştirip Avrupa parlamenter soluna yaklaşmalarıyla bir sonraki seçimde partisi tarafından aday gösterilmemiştir. [41] 1994 seçimlerine katılan SHP, ANAP ve DYP propagandalarında İstanbul'u küresel kent yapma hedeflerine yer vermişlerdir.[42] Refah Partisi'nin adayı olan Recep Tayyip Erdoğan ise ulusal kalkınmacı modellerle uyumlu sosyal adalet, yolsuzluklarla mücadele ve kamu ahlakı gibi değerleri seçim kampanyasında ön plana çıkarmış ve seçimi kazanmıştır.[43] Ancak, Erdoğan seçimden önceki küreselleşme karşıtı duruşunu devam ettirmemiştir. Refah Partisi ulusal kalkınmacı modeli terk etmiş ve ekonomi politikasını dünya ekonomisinin küreselleştiğini göz önünde bulundurarak tanımlanmıştır.[44] Küreselleşmenin ülkeler arasındaki rekabeti artırdığı ve ülkelerin de metropoliten alanlarla yarıştıkları söylemini benimsemişlerdir.[45] Refah Partisi'nin ileri gelenleri İstanbul'u uluslararası ticaret, bilim ve teknoloji merkezi yapmak için çaba göstermişler ve küreselleşmenin ancak İslâmî ve Türk kültürel değerleriyle eklemlenmesiyle birlikte meşruluk kazanabileceğini vurgulamışlardı.[46]

Sonuç olarak Bedrettin Dalan döneminden itibaren seçimlere giren tüm partilerin, küresel şehir kavramına farklı perspektiflerle yaklaşsalar dahi, bu kavramı benimsemiş oldukları söylenebilir. 1980 askerî darbesi

[40]Keyder, *İstanbul: Küresel Ile Yerel Arasında, s.26.*
[41]Age.
[42]Age.
[43]Age.
[44]Age, s.57.
[45]Age, s.57.
[46]Öktem, "İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekânsal İzdüşümleri.", s.32.

sonrası ulusal kalkınmacı model terk edilmiş ve özellikle Dalan ile Erdoğan dönemlerinde İstanbul, küresel sermayeyle bütünleşmenin önü açılacak şekilde dönüştürülmüştür. İstanbul 19. yüzyıl ve öncesindeki küresel konumuna yavaş yavaş geri dönmeye başlamıştır. Kent, yalıtılmış pozisyonundan kurtularak tekrar bir 'dünya kenti' yada neoliberal dönemin terminolojisiyle 'küresel kent' olmaya aday olmuştur. Ancak, Osmanlı döneminde o zamanın yetersiz teknik ve ekonomik altyapısı İstanbul'u diğer birçok büyük Batı kentinden nasıl geride bırakmışsa, 1980'lerin ve 1990'ların istikrardan uzak politik havası, uluslararası sermayeyi çekebilecek gerekli altyapıyı hazırlayamamıştır. [47] Politik atmosferin çalkantılı olması, uluslararası yatırımcıyı İstanbul'a yatırım yapması konusunda tereddütte bırakmıştır. İç politikanın istikrarı sağlayamamasına ek olarak Türkiye bu dönemde komşularıyla da iyi ilişkiler kuramamıştır. Arap dünyasının Türkiye'ye Batı'ya olan yakınlığından dolayı güven duymaması, Yunanistan'ın Türkiye ile Avrupa'nın yakınlaşmasını engellemek istemesi, Rusya'nın ise Türkiye'yi Türkî cumhuriyetlerde bir rakip olarak görmesi, İstanbul'un küresel kent olmasının aleyhine dinamikler yaratmıştır.[48]

Bir sonraki bölümde, AKP'nin yerel ve ulusal yönetimleri elinde bulundurduğu 2002 sonrası dönemde İstanbul'un dönüşümü, neoliberal ve küreselleşmeci politikalar bağlamında ele alınacaktır.

[47]Age, s.27.
[48]Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı", s.29.

1.3. 2002 Sonrası Küreselleşme ve Neoliberal Kentleşme

Bir önceki bölümde İstanbul'un 1980 sonrasında, ulusal kalkınma modelinin terk edilmesiyle birlikte, neoliberal politikalarla özdeşleşen; ekonomik liberalleşmeyi, küresel entegrasyonu ve kültürel tüketimi öncelemesiyle nasıl şekillendirilmeye çalışıldığından kısaca bahsedildi. Bu bölümde, 1980 sonrası döneme paralel şekilde ilerleyen 2002 sonrası neoliberal ve küreselleşmeci kentsel politikalar tartışılacaktır.

AKP hükümeti, 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte, Bedrettin Dalan döneminden beri gündemde olan 'İstanbul'u küresel kent yapma hedefi'ne ulaşmak adına 'neoliberal reçeteleri' aktif bir şekilde hayata geçirmiştir.[49] AKP'nin ulusal ve yerel idarelere aynı anda sahip olması, küreselleşme yönünde kararlı adımlar atmasını sağlamıştır. Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılında İstanbul'daki IMF-Dünya Bankası Toplantısı açılışında yaptığı konuşma İstanbul'un küreselleşmesi konusundaki kararlılığı göstermekte ve yerel ile ulusal yönetimin bir arada kendilerinde olmasının küreselleşme için önemini vurgulamaktadır:

> İstanbul tarih, turizm ve kültür alanında olduğu kadar ekonomik ve ticari alanda da Türkiye'nin ve dünyanın önde gelen şehirlerinden bir tanesi. İstanbul'da dört buçuk yıl belediye başkanlığı yaptım ve o zamandan bir hedefim, bir hayalim vardı, o da İstanbul'u bir finans merkezi haline getirme projesiydi. Tabii farklı merkezî yönetimler olduğu için İstanbul'umuzu o zamanlar bir finans merkezi haline

[49]Age.

> getirmeye muvaffak olamadık. Şimdi ise merkezî yönetim bizde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi yine bizde. Oturduk konuştuk ve süratle dedik ki; 'İstanbul'umuzu artık finans merkezi yapma zamanı geldi'.

Muhalefetin ve devletin geleneksel idarî mekanizmasının AKP'nin ilk yıllarında hedeflediği ademimerkeziyetçi yapılanmaya direnmesi, AKP'nin İstanbul'da neoliberal mekânsal değişiklikleri merkezî hükümetin komutasıyla yapacağı anlamına geliyordu. Nitekim, 2004 yılında, önceden hedeflenen ademimerkeziyetçi yaklaşımın aksine, bir merkezî devlet kurumu olan TOKİ'ye verilen yerel belediyelerinin yetkilerine doğrudan müdahale etme hakkı, merkezin kentsel dönüşüm projelerinde oynayacağı role işaret etmektedir.[50] Aksoy, merkezin kentsel dönüşüme doğrudan müdahale ettiği ve girişimci rolü oynadığı bu dönemi otoriter devlet yapılanmasının yeni bir dönemi olarak tanımlar; 'kalkınmacı devlet' yapısı yerini 'küreselleşmeci devlet'e bırakmıştır.[51]

Merkezin yerele liderlik yapmasındaki en önemli sebep, İstanbul gayrimenkul piyasasının yüksek rant potansiyelidir. Bu bölümün giriş yazısında da değinildiği gibi kent arazileri üzerinde yapılacak dönüşümler sonucu elde edilecek gelirler diğer tüm girişimlere göre ekonomik olarak daha hızlı sonuçlar vermektedir.[52]

Aksoy, AKP'nin üçüncü dönemi olan 2011'e kadar şehri sosyo-kültürel bir dönüşüm için bir araç olarak görmediğini, partinin muhafazakâr

[50]Age, s.32.
[51]Age, s.27.
[52]Age, s.32.

değerlere dayanan kültürel kimliğini aşılamaya 2011 yılından sonra başlayacağını iddia eder. 2011'e kadar olan ilk iki dönem, AKP için, önceden de bahsedildiği gibi ekonomik büyümeyi amaçlayan, İstanbul'un küresel rekabetçiliğini yukarılara taşımayı hedefleyen neoliberal politikaların izlendiği dönemlerdir. Burada neoliberalizmin 'neo'su, devletin düzenleyici rolünün yeniden tanımlanmasından gelmektedir. Neoliberalizm, devletin kendisini geriye çekerek müdahale etmemesi demek değildir; aksine devlet, vatandaş ve pazar ilişkilerinin yeniden düzenlendiği politik bir projedir.[53] Türkiye ve birçok ülkede, kente dair neoliberal hedefler pazar-odaklı sermayeyi büyütmek, küresel sermayenin önündeki engelleri kaldırmak ve devlet kontrolündeki sanayi ve kuruluşları özelleştirmek olarak gösterilebilir. Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığında başlayan küresel sermayeyle bütünleşme dönemi, AKP döneminde merkezi bir rol haline gelmiştir. Erdoğan, 2006 yılında yaptığı bir konuşmada küreselleşmenin önemini tehditkâr bir dille şöyle ifade etmektedir:

> Unutmayalım ki, küreselleşen bir dünyada yaşıyoruz. Yeni bir çağın başındayız. Tek tek bütün milletler olarak, karşımızda iki seçenek bulunuyor; ya değişime direnmeyi seçeceğiz, ki o zaman tarihin tekamül merdiveninde varabileceğimiz en son merhalenin mevcut durum olduğunu da kabullenmiş oluruz. En iyi ihtimalle ayakta kalabilsek bile içinde bulunduğumuz duruma razı oluruz. Ya da soğuk savaş döneminden kalma ezberimizi bozmayı tercih edeceğiz, ki ancak o zaman kendimizi yenileyerek içine sürüklenmekte olduğumuz derin açmazlardan

[53]Age, s.30.

> kurtuluruz. (…) Dinî ya da kültürel farklılıkların kin ve nefret ürettiği, şiddet kültürünün giderek yaygınlaştığı, medeniyetler çatışmasının sahnelenmek istendiği günlerden geçiyoruz. Küreselleşme çağının karşımıza çıkardığı yeni risk ve tehditler, bütün dünya milletlerinin en öncelikli meselesi haline gelmiş bulunuyor. Hiçbirimiz bu yeni duruma kayıtsız kalma lüksüne sahip değiliz. Zira herkesin güvende olmadığı bir dünyada, özellikle de küreselleşme çağının dünyasında, hiç kimse ama hiç kimse tek başına kendisini güvende hissedemez.[54]

Erdoğan'ın bu konuşması küreselleşmenin hükümet için önemini göstermekle birlikte küreselleşme üzerinden Kemalist rejimin 'muasır medeniyetlere ulaşma' idealine benzer bir söylemin üretilmeye çalışıldığını da göstermektedir. Her ne kadar Erdoğan'ın konuşması medeniyetler çatışmasının önlenmesi vurgusuyla küreselleşmeyi meşrulaştırmayı amaçlasa da, 'ilerilik' ve 'gerilik' ikilemi yönüyle Dünya Bankası'nın küreselleşme söylemiyle uyumludur. Dünya Bankası küresel ekonomiyle başarılı bir şekilde bütünleşebilen ülkelerin büyük bir avantaj yakalayacağını, bu uyumu sağlamayanların ise geride kalacağını iddia etmektedir. [55] Friedmann, küreselleşme söyleminin küresel kentler kuramının küresel sistemde merkezden uzaklaşma ve nihayetinde geri kalmışlıkla sonuçlanacağına vurgu yaptığını ifade eder.[56]

---

[54]"Erdoğan'ın AK Parti Grup Konuşmasının Tam Metni," *Haber 7*, 10 Ağustos 2015, http://www.haber7.com/siyaset/haber/139322-erdoganin-ak-parti-grup-konusmasinin-tam-metni.

[55]Öktem, "Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü", s.32.

[56]Age, s.33.

Neoliberal dönemde, sermaye birikimi için en önemli aracın kentsel dönüşüm projeleri olduğuna önceden değinilmişti. Kentsel dönüşüm biçimleri arasında ise kamu idarelerinin kontrolündeki yüksek değerli arsaları satmak hükümetler için rant elde etmenin en kestirme yoludur. Rant yaratımı ile birlikte oluşan sermaye birikimi, siyasetçilerin kendi konumlarını güçlendirmesi için de önemli bir araçtır.[57] Kamusal arazilerin özelleştirilmesi adına Zincirlikuyu'daki Karayolları Genel Müdürlüğü'ne ait olan arazinin özel sektöre satılması ilk akla gelen örneklerden biridir. Tayyip Erdoğan'ın 2007 yılında yapmış olduğu konuşma, merkezin girişimci rolünü ve 'neoliberal mekan üretim politikalarına' olan yönelmeyi göstermesi açısından aydınlatıcıdır:

> İstanbul'da, Zincirlikuyu'da, Karayolları'na ait arazi satışa çıktı. Birileri çıkıp "Niye Satıyorsun?" dedi. Bu arazide Karayolları'nın araçları ve lojmanları bulunuyor. Soruyorum size, hangi işadamı böyle kaliteli bir yeri adeta bir garaj, bir lojman gibi kullanır? Malatya'nın güçlü işadamlarına sorduğunuz zaman alacağınız cevap; "Bu sadece kafasızlıktır" olur. Biz ne yaptık, ihaleye çıkardık. Dediler ki "Burası fazla etmez, iki yüz - üç yüz milyon dolar ederse eder" dediler. Sekiz yüz milyon dolara gitti. Şimdi ne diyorlar? "İstanbul'un taşı toprağı altınmış meğer." diyorlar. "Çevrede rakamlar bire üç katladı." diyorlar. İş bilenin, kılıç kuşananın. Bu parayı duble yollara, Karayolları'nın attığı adımlara ayırıyoruz. Böyle kıymetli yeri bu şekilde tutamazdık. Böyle birçok yerler var. Onları zaman içinde aynı şekilde halledeceğiz. Ancak şimdi

[57]Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı", s. 34.

> bundan sonraki süreç önemli. Birileri de çıkar, hemen Danıştay'a gidiverir. Bir tarafından "Şu uygun değildir, bu uygun değildir, şöyledir, böyledir." diye bir şeyler karıştırmaya çalışırlar. Takip edin bunu, duyacaksınız, göreceksiniz. Niye? Her attığımız adımda bu tür engellerle karşılaştığımız için bunlar bizim alışkanlıklarımız haline geldi maalesef. Ne olursa olsun, biz kararlı bir şekilde yolumuza devam ediyoruz.[58]

Önceden de belirtiği gibi neoliberal politikaların en temel amacı sermaye birikiminin önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır. AKP hükümeti bu dönüşümü gerçekleştirebilmek için yabancılara mülk satışının yasalaşması, kentsel yenileme ve afet yasalarının sermaye birikiminin lehine değiştirilmesi için birçok deregülasyonlara gitmiştir. [59] Zincirlikuyu örneğinde de görüldüğü üzere, mekânın 'kullanım değeri' önemini kaybetmiş ve arazi 'değişim değeri odaklı meta'ya dönüşmüştür.[60] Kentsel dönüşüm, kent biliminin ve katılımcı yerel demokrasinin ilkeleri göz önüne alınmadan rant ve güç ilişkileri gözetilerek uygulanmıştır. [61] Ataköy sahilinde son yıllarda uygulanan kentsel dönüşüm projeleri AKP dönemi neoliberal mekân üretim politikalarını özetler niteliktedir. Önceden yeşil bir bölge olan Ataköy sahil şeridinde Baruthane'nin bulunduğu arazi dışında tamamı özelleştirilmiş ve yüksek binalar inşa edilmiştir.[62] Bu binaların inşa edilmesi için verilen ruhsatlarda yatırımcıların lehine hukuken sıkıntılı

[58]Age.
[59]Age, s.48.
[60]Age, s.33.
[61]Sema Erder, *İstanbul Bir Kervansaray (Mı?)* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015), s.321.
[62]"Karadaki Rant Bitti Sıra Denize Geldi," *Nokta Dergisi*, 2 Haziran, 2015, http://www.derginokta.com/karadaki-rant-bitti-sira-denize-geldi.html.

imtiyazlar verilmiş ve anayasal olarak kamuya açık olması gereken sahiller özel şirketler tarafından kamuya kapatılmıştır. Yüksek Mimar Deniz Şevki Kayabay, sahildeki kentsel dönüşümü şöyle yorumlamaktadır:

> Ataköy Sahili, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve İBB 1/5000 imar planlarında tamamen turistik bölge olarak görünüyor. Yapılan binalar 'apart otel' adı altında turistik gibi gösterilip 'rezidans' veya 'konut' olarak satılıyor. Ataköy Sahili'nde inşaat ruhsatları gerçek kıyı kenar çizgisi gözetilerek verilmedi. Öyle yapılmış olsaydı bugün bu dev binaların, Ataköy sahilinde inşa edilmeleri mümkün olmayacaktı." Kayabay, "Aralarında üç yüz – beş yüz yıllık çınar ve sakız ağaçlarının da olduğu beş yüz civarında ağaç yok edildi. Tüm sahiller, kamuya ait ve halka açık olması gerekirken, şimdi projelerdeki mülk sahiplerine tahsis edilmiş oldu. Bu Anayasa'ya da aykırı.[63]

Kayabay'ın da belirttiği gibi yapılan binalar sahilin kamusal alanın dışında yer alması anlamına gelmektedir. Bu bölgede yaşayan yada bölgeyi ziyaret eden insanların gündelik hayatlarında sahil şeridini kullanmaları kısıtlanmıştır. Nokta Dergisi'nin 2 Haziran 2015 tarihinde *Karadaki Rant Bitti Sıra Denize Geldi* başlığıyla duyurduğu habere göre, sahil şeridi tamamıyla özelleştirildiği için yeni alanlar açmak amacıyla deniz doldurulmaya başlanmıştır. 'Mega Yat Limanı' adı altında denizin doldurulmasıyla elde edilecek yüz kırk dönümlük arazi üzerinde "üç katlı

[63]Serkan Akkoç, "Kentsel Dönüşüm Ile Birlikte Ataköy'ün Son Durumu" *HaberTurk Ekonomi*, 6 Ağustos 2015, http://www.haberturk.com/ekonomi/emlak/haber/1112353-kentsel-donusum-ile-birlikte-atakoyun-son-durumu.

ticaret ve eğlence merkezi, iki katlı lokanta ve gazino, iki katlı kongre merkezi, beş katlı yönetim ofisi, beş katlı tekne satış ofisi ve üç yüz yirmi araçlık açık otopark ve ayrıca beş ayrı yerde otuz iki araçlık açık otopark, tekne onarım ofisleri, yüzme havuzları" inşa edilecektir.[64]

Fotoğraf1.1**Ataköy Sahili**
Kaynak: www.halkhaber.org

[64]"Karadaki Rant Bitti Sıra Denize Geldi."

Proje başlamadan yaklaşık bir yıl önce İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden Profesör Ayfer Kaynar, projenin imar planının yasalara aykırı olduğu iddia ederek projenin iptali için dava açmıştır. Mahkeme, ''Planlarda revizyon yapılmasını zorunlu kılan nedenler var mı? Dava konusu imar planları üst ölçekli plana uygun mu? Plan notunun taşınmazlara getirdiği fonksiyon, yoğunluk, ulaşım, çevresel etkiler yönünden irdelenmesi ve planların şehircilik ilkelerine, planlama esaslarına, kamu yararına uygun mudur?" sorularının cevaplanması için bir bilirkişi grubu tayin etmiştir. Hazırlanan bilirkişi raporunda projenin neoliberal dönemde Ataköy'de görülen bir çok kentsel proje gibi mekânın kamusal işlevlerini yok saydığı vurgulanmıştır. Yaklaşma sınırının ihlal edilmesi ve diğer göz yumulan kuralsızlıklar, neoliberal sistemin sermaye birikimi için yaptığı deregülasyonlara örnek teşkil etmektedir:

> (...)Kıyı kenti olmanın en önemli bileşenlerinden biri kıyıya ve suya dokunma olanağını veren kamuya açık mekânların varlığıdır. 1950'li yıllarda banliyö olarak planlanan Ataköy 1 ve 2. Kısım konut alanlarının önünde kamping, otel, motel ve plaj alanlarının yer aldığı bölge, kentlinin kıyıya eriştiği suya dayalı aktiviteleri gerçekleştirebildiği, kıyı kenti kimliğinin en önemli bileşenlerini sağlayan içerikte bir bölge olarak ayrışmaktadır. Bu özelliğini 1980'li yılların sonuna kadar sürdüren alan turizm bölgesi ilan edilmesi sonrasında oluşturulan planlarda kamusal kullanıma konu edilmediği görülmektedir. (…)Vaziyet planında tanımlanan işlevlerin özel kullanıma konu olduğu, kıyı arkasındaki toplumun, kıyıyı kullanmasına olanak tanıyacak kamusal işlevlere konu

> edilmemiştir. Kıyıya erişim 10 metrelik yaya yolu ile sağlanmaktadır. 10 metrelik yaya yolu 3621 sayılı Kıyı Kanunu'na aykırı olduğu, zira kıyı kenar çizgisinin önünde yapılaşmaya (yol dahil) olamayacağı, sahil şeritlerinde yapılacak yapılar kıyı kenar çizgisine en fazla 50 metre yaklaşabilir kuralına rağmen yapı yaklaşma sınırı ile kıyı kenar çizgisi arasındaki mesafe yer yer 40 - 45 metreye düşmektedir.[65]

Bilirkişi raporu, projenin deprem kaynağına yakın konumlandırılması ve buna karşın 'yüksek ve yoğun' yapılaşmalara yer vermesi nedeniyle olası bir depreme karşı risk altında olacağını da ileri sürmüştür. Özellikle tarihî semtlerin ve gecekondu bölgelerinin mutenalaştırılmasında olası bir İstanbul depreminin bu projeler için meşrulaştırıcı bir rol oynadığı düşünülürse bu durum son derece ironiktir. Nitekim, deprem tehdidi üzerinden oluşturulan söylemin temelsizliğini deprem sonrası toplanma alanları olan bölgelerin de imara açılması kanıtlamaktadır. 1999 depreminden sonra acil toplanma bölgesi ilan edilen iki yüz yetmiş alanın üzerinde lüks siteler ve AVM'lerin de bulunduğu konutlar inşa edilmiştir.[66]

Kent arazilerinin değerlendirilmesindeki değişimi başka bir terminolojiyle ifade etmek gerekirse, 1980'li yıllarda başlayan ve AKP döneminde ivmelenen neoliberal kentleşme, homojen bir kamusal alan yaratmayı hedefleyen modern kent planlamacılığının idealleriyle

[65]"Deprem Toplanma Bölgeleri AVM ve Lüks Site Oldu," *Bugün Gazetesi*, 8 Ekim 2015'te ulaşıldı, http://www.bugun.com.tr/gundem/ilce-ilce-parsellediler-haberi/1564390.
[66]Agm.

çelişmektedir.[67] Neoliberal kentleşme birtakım yasal düzenlemelerle yada deregülasyonlarla Ataköy örneğindeki gibi mega projeler üretme, bir sonraki bölümde tartışılacak olan devletin kentsel dönüşüm projelerinde girişimci rolü oynayarak rant yaratması ve finans ile hizmet sektörünün görünürlük ve egemenlik kazanması gibi süreçlerle ilişkilendirilebilir.[68] Küresel kent hiyerarşisinde yer almayı hedefleyen neoliberal kent planlamacılığı, ulus-ötesi yatırımcıları ve turistleri çekmek isterken kentin sakinlerinin haklarını geri planda tutmaktadır.[69]

Bir sonraki bölümde, tarihî semtlerin soylulaştırılması ile politik yatırım amacı güden Yeni-Osmanlıcılık projeleri incelenecektir.

[67]Teresa Caldeira, "Fortified Enclaves: The New Urban Segregation," *Cities and Citizenship*, ed. James Holston (Durham: Duke University Press, 1998), s.125.
[68]Ayfer Bartu Candan ve Biray Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and Public Housing Project in Istanbul," *New Perspectives on Turkey* 39, no. 1 (2008): s.12.
[69]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası.", s.50.

2. SİMGESEL DÖNÜŞÜM, TAHRİP VE MÜLKSÜZLEŞTİRME

2.1. Kentsel Dönüşümde Yeni-Osmanlıcılık Dönemi

Bir önceki bölümde AKP hükümeti döneminde benimsenen neoliberal mekân üretimi politikaları, yerele müdahale eden merkezî ve girişimci yapı, kentin küresel sermaye ile entegre olmasını sağlayacak, talep oluşturacak ve arzın önünü açmayı hedefleyen deregülasyonlar tartışılmıştır. Kamuya ait kentsel arazinin özelleştirilmesinin sermaye birikimi için en kolay yol olduğu vurgulanmış ve bu durumu açıklayan kentsel dönüşüm projelerine örnekler verilmiştir. Önceki bölümde tartışılan örnekler, AKP hükümetinin ilk iki dönemine ait, daha çok küresel rekabetçiliği artırmak amacıyla uygulanan neoliberal politikalardan ibarettir. Bu iki dönemde, AKP, İstanbul'u yeniden şekillendirirken kendisine atfedilen muhafazakâr ya da İslâmcı değerleri ön plana çıkarmamıştır. Aksoy, 2011'den sonra üçüncü dönem ile birlikte dış siyasette benimsenen yeni-Osmanlıcılık projesinin İstanbul'un mimari dokusuna aksettirilmek istendiğini belirtir.[70] Başka türlü ifade etmek gerekirse, ilk iki dönemdeki neoliberal açılımlar, 2011'den sonra kentin muhafazakâr üslupla şekillendirilmesiyle eklemlenmiştir. Aksoy, muhafazakâr kimliğin şehre empoze edilmesinin ya da yeni-Osmanlıcılık kavramının kentsel dönüşüm projeleriyle özdeşleştirilmesinin, Topçu Kışlası'nın Gezi Parkı üzerine yeniden inşa edilmesinin ve Üsküdar'a altı minareli cami projesinin gündeme getirildiği

[70]Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı", s.39.

dönemle başladığını ifade eder.[71] Dış politika ile gündeme gelen yeni-Osmanlıcılık kavramı bu projelerle birlikte Osmanlı mimarisinin canlandırıldığı tarzın ismi olarak kullanılacaktır.[72] Topçu Kışlası'nın yeniden inşası gibi büyük projelerin yanı sıra mahallelere, sitelere ve rezidanslara Osmanlı'yı anımsatan isimler verilecektir.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Mustafa İsen'in 2013 yılında Türkiye Gazetesi'ne yaptığı açıklamalar, üçüncü dönemin sadece ekonomik kalkınma ile sınırlı kalmaması gerektiğinden ve kültür-sanat dünyasını besleyecek projelerin öneminden bahseder :

> Şimdi açık söylemek gerekirse bu iktidarı da oluşturan uzun yürüyüşün temel aktörlerinin Türkiye'ye yönelik değişiklik taleplerinin içinde önceliği herhalde sadece ekonomik değişiklik almıyordu. Ama son on yılda ortaya çıkan gelişmelere dönüp baktığımız zaman Türkiye aslında asıl ekonomik manada ciddi olarak dönüştü. Oysa beklenirdi ki kültürel manada da, medeniyet manasında da yapısal sayılabilecek birtakım değişiklikler olsun. Gerçekten dönüp baktığımız zaman ekonomide, hukuk düzeninde, siyasal yapıda, alt yapıyla ilgili işlemlerde devrim niteliğinde değişiklikler oldu ve bu değişiklikler tümüyle Türkiye'nin önünü açtı. Türkiye'yi rahatlattı. Türkiye'yi daha ileriye taşıdı. Ama bütün bu çerçevede mesela Milli Eğitim Bakanlığı çok güzel okullar yaptı. Belediyeler çok güzel kültür merkezleri yaptılar. Bunların çok önemli olduğuna inanıyorum. Bunların aynı oranda ve başarıyla içlerinin doldurulmadığı malumdur.

[71] Agm, s.27.
[72] Agm, s.41.

> (…) Onuncu yıldan sonra artık kültürel meselelerde de birtakım oluşumlara ciddi katkıda bulunacak, bu coğrafyanın ihtiyaç duyduğu sanat yapılanmalarının gelişmesine imkan hazırlayacak bir yapılanma içerisinde olacağını düşünüyorum. Bundan da kaçamaz da artık. Dört yıl önce beş yıl önce bu meseleleri konuşamıyorduk, bugün ise konuşuyoruz.[73]

İsen'in şehrin hâlihazırda zengin olan kültür-sanat dünyasını yok sayması, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurucu kadronun İstanbul'a yaklaşımıyla benzerlikler göstermektedir. Cumhuriyet'in erken yıllarında, Ankara'nın daha çok gayrimüslimlerin eliyle modernleşen İstanbul'u güvenilmez buldukları için görmezden gelmelerine benzer bir şekilde, AKP hükümeti de İstanbul'un Batı orijinli kültür-sanat profilini tüm zenginliğine rağmen 'bu coğrafyanın ihtiyaç duyduğu sanat'a karşılık olarak görmemektedir. Bu eksikliği kapatmak için özellikle 2012 yılından itibaren merkeze Osmanlı mimarisi ve sanatı konularak çeşitli projeler üretilmiştir. Bu projeleri Osmanlı eserlerinin yeniden canlandırılması, restore edilmesi ya da benzerlerinin-kopyalarının yapılması olarak kategorilendirmek mümkündür.

[73]Agm, s.40.

2.1.1. Çamlıca Camii Örneği

Başbakan Erdoğan, 20 Temmuz 2012'de Ataşehir'de açılan Mimar Sinan Camii'nin açılışında Anadolu yakasındaki cuma ve selâtin camii eksikliğinden yakınır ve birkaç tane daha selâtin camii yapmaya karar verdikleri ifade eder.[74] Anadolu yakasındaki en önemli cami projesi ise Çamlıca Camii Projesi'dir. 23 Temmuz 2012 tarihinde başlayan bir yarışmayla Çamlıca Camii'nin projelendirilmesi amaçlanmıştır. Ancak, projelerin son teslim tarihinin yaklaşık kırk gün gibi çok kısa süre sonrasında olması, önceden projelendirildiği konusunda şüpheler uyandırmıştır.[75] O dönemde, Zirve Üniversitesi'nde Mimarlık Fakültesi Dekan Yardımcısı olan Ahmet Turan Köksal şartnamede yarışmanın amacı bölümünde yer alan "Osmanlı Türk mimari üslubu" ifadesinin yarışmadan beklenenin yeni bir 'Mimar Sinan selâtin camii' taklidi olduğunu ifade etmiştir.[76] Nitekim yarışmaya birçok özgün mimari proje katılsa da bu projelerden şartnamede belirtilen üsluba yakın olanlara göre cami projelendirilmiştir. Ayrıca, Köksal yakın tarih de Ataşehir'de yeni açılan Osmanlı mimarisinin bir diğer taklidi olan Mimar Sinan Camii'nden sonra bir tane daha özgün olmayan caminin Çamlıca'ya yapılmasını anlamsız bulmaktadır.

---

[74]Sefa Özkaya, "Bir Selâtin Cami, Daha Da Yapacağız," *Hürriyet Gündem*, 21 Temmuz 2012.

[75]"Çamlıca'ya Cami Için 40 Günlük Süre," *Hürriyet Gündem*, 25 Temmuz 2012, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21062151.asp.

[76]"Çamlıca'ya Cami Için 'Acele' Yarışma," *Radikal*, 25 Temmuz 2012, http://www.radikal.com.tr/kultur/camlicaya_cami_icin_acele_yarisma-1095151.

Fotoğraf 2.1 **Çamlıca Cami'nin Projesi**
Kaynak : www.milliyet.com.tr

Köksal'ın aksine Başbakan Erdoğan, Mimar Sinan Camii'nin açılışında ve Çamlıca Camii Projesi'nin duyurulduğu gün, Anadolu yakasındaki cuma ve selâtin camii eksikliğinden yakınmış ve birkaç tane daha selâtin camii yapmaya karar verdiklerini ifade etmiştir.[77] 2012 yılında İstanbul'un Fethi'nin yıl dönümünde Başbakan Erdoğan tarafından Çamlıca Camii Projesi kamuoyuna şöyle aktarılmıştır :

> Biliyorsunuz şu anda Mimar Sinan Camisi bitmek üzere. Hedefimiz, Ramazan-ı Şerif'te orayı açabilmek. Yaklaşık 5 bin 800-900 metrekare üzerine oturan muhteşem bir cami oldu Ataşehir'de. Çevrede bu alanda yine dört beş cami daha yapılıyor. Bunlar da yakında bitecek ama çok daha önemlisi bir de Çamlıca'da başlayacağız. Çamlıca'daki televizyon kulesinin yanında 15 bin metrekare üzerinde bir cami

[77]Sefa Özkaya, "Bir Selâtin Cami, Daha Da Yapacağız," *Hürriyet Gündem*, 21 Temmuz 2012.

> yapacağız. Bunların da proje çalışmaları son safhalarına geldi. Öyle zannediyorum ki iki ayda dozerler çalışmaya başlar. Bunların altında hat, tezhip bütün bu çalışmalara yönelik imkânlar olacak. Yani buralar geçmişte nasıl kenarda medrese odaları varsa, bugünkü anlamda yine çalışmalarını mimarlarımız yapıyorlar. Çamlıca'daki bu dev cami, *İstanbul'un her yerinden görülecek* şekilde dizayn edildi. İnşallah Üsküdar'ın camlarında artık farklı yansımalar olacak.[78]

Bu projeyi ön plana çıkaran Başbakan Erdoğan'ın ifadesiyle "İstanbul'un her yerinden görülecek" şekilde tasarlanmasıdır. Bir belediye yetkilisi de projenin önemini benzer bir şekilde yorumlamıştır:

> Caminin en büyük özelliği payitahta bakması, yani Ayasofya ve Sultanahmet camileriyle karşı karşıya olacak olması. İstanbul'un en yüksek tepesinde yapılacak cami, kentin yeni sembolü olacak.[79]

Osmanlı dönemindeki camilerin birer kopyası sayılabilecek bu camilerin amacı, Erdoğan ve diğer yetkililerin açıklamalarından anlaşılacağı üzere şehri simgesel olarak dönüştürmektir. Özgünlüğü olmayan bu camiler muhafazakâr kimlikle özdeşleşmiş Osmanlı imgesini canlandıran, İsen'in ifadesiyle "bize ait olan ve ihtiyaç duyduğumuz sanata" ulaşma yolunda adımlar olarak yorumlanabilir. Nitekim, Başbakan Erdoğan'ın belirttiği

[78]Gülseli Özdemir, "Çamlıca Tepesi'ne Cami Yapılacak, İstanbul'un Her Yerinden Görülecek," *Hürriyet Gündem*, 30 Mayıs 2012, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20654499.asp.
[79]"Çamlıca Tepesi'ne Önce Cami Sonra Teleferik Yapılacak," 31 Mayıs 2012, http://t24.com.tr/haber/camlica-tepesine-once-cami-sonra-teleferik-yapilacak,205190.

Çamlıca Camii Projesi'nde yer alan hat ve tezhip çalışmalarına imkan sağlayacak mekânlar AKP'nin asıl olarak gördüğü sanatlara işaret etmektedir.

Burada tartışmaya açık olan konu, simgesel dönüşümün neden özgün bir muhafazakâr sanattan, örneğin çağdaş mimarili bir camiden, ziyade geçmişteki eserlerin birer kopyasının canlandırılması şeklinde gerçekleştirilmiş olduğudur. Milliyet Gazetesi yazarı Kadri Gürsel, Çamlıca Camii mimarının seçilmesinden başlangıç tarihinin seçilmesine kadar her şeye Erdoğan tarafından tamamen keyfî bir şekilde karar verildiğini ileri sürer. Gürsel, simgesel dönüşüm amacında olan bu projenin politik İslâm'ın simgesi olmaktan ziyade Erdoğan'ın kişisel projesi olarak görülmesi gerektiğini şöyle ifade eder:

> (...) Çünkü bu, ibadethane görünümlü bir 'siyasî ve ideolojik fetih anıtı' olacak. Bir 'siyasî simge'. Ve kutuplaştırıcı. Simge deyince aklınıza, 'politik İslâm'ın İstanbul'u ve Türkiye'yi fethinin bu camide maddeleşmesi, anıtlaşması' gelebilir. Mamafih, yeni rejimin egemenlik sembolizmi de durumu tek başına açıklamakta yetersiz kalıyor. Simgeselliğin tırnak içine aldığım ifadesine bir 'lider' sözcüğü eklemek gerekiyor: 'Politik İslâm'ın liderinin, İstanbul'u fethinin...' şeklinde olmalı.İçerdiği kibrin yoğunluğuyla da fazlasıyla kişisellik kazanmış bir sembolizm var karşımızda. Sayın Başbakan, nesiller boyu İstanbul'a en yüksek tepesinden bakacak muhkem bir egemenlik anıtını isterken de nasıl olacağına karar verirken de ve uygulamaya geçirirken de hep tek

> başına. Katılımcı ve çoğulcu süreçleri dışlıyor; mimarlık ve şehircilik alanındaki yerleşik entelektüel otoriteyi zaten kale almıyor.[80]

Sorgulanması gereken bir diğer mesele ise devletin imkânlarıyla yapılan, bugün neredeyse tamamlanmış olan Çamlıca Camii'nin kamusal ihtiyaçlar ne kadar göz önüne alınarak yapıldığıdır. Camilerin Cuma namazı cemaatinin sayısına göre yapıldıkları göz önünde bulundurulursa, şehrin nüfus yoğunluğu görece az olan bir bölgenin tepesine 37.500 kişilik bir cami yapmanın kamusal açıdan ne kadar anlamlı olduğu sorgulanmalıdır.[81] Önceki bölümde tartışılan Ataköy örneğinde olduğu gibi kentin sakinlerinin ihtiyaçlarının değerlendirilmeye dahil edilmediği açıktır. Asıl amacın sermaye birikimi sağlamak olduğu Ataköy örneğinden farklı olarak Çamlıca Camii'ni iktidarın muhafazakârlığını kanıtladığı ve şehri kendi politik kimliği ile dönüştürmeye çalıştığı bir politik yatırım olarak görmek mümkündür.

2.1.2. Taksim Yayalaştırma Projesi

12 Haziran 2012 yılında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından duyurulan Taksim Yayalaştırma Projesi, Taksim Meydanı'nın araç trafiğinin tünellerle yer altına alınmasını ve meydanın yanındaki Gezi Parkı üzerine AVM, otel ve rezidanstan oluşan bir kompleks için Topçu

[80]Kadri Gürsel, "İstanbul'un Her Yerinden Görülecek," 7 Aralık 2012, http://www.milliyet.com.tr/istanbul-un-her-yerinden-gorulecek-/dunya/dunyayazardetay/12.07.2012/1565876/default.htm.

[81]"İstanbul Çamlıca Tepesi Cami Projesi," *İstanbul Cami*, 22 Temmuz 2015'te ulaşıldı, http://www.istanbulcami.com/.

Kışlası'nı yeniden yapmayı hedeflemekteydi. Haziran 2013'te Gezi Parkı direnişi sırasında Erdoğan yaptığı açıklamada İstiklâl Caddesi'nin girişindeki kilisenin karşısına bir cami yapılacağını ve AKM'nin yıkılarak yerine opera yapılacağını duyurmuştur.[82]

Fotoğraf 2.2 **Taksim Yayalaştırma Projesi**
Kaynak: www.ntv.com.tr

AKP'nin üçüncü döneminde, çok yakın tarihlerde, duyurduğu Çamlıca Camii ve Taksim'i Yayalaştırma Projeleri amaçları yönüyle birbirlerine çok yakınlardır. Taksim Projesi, Taksim'in sembolik değeri göz önüne alınırsa, simgesel dönüştürme yönüyle daha güçlü bir proje olarak görülebilir.

Taksim Meydanı'nın birçok grubun kolektif hafızasında önemli bir yeri vardır. Her yıl 1 Mayıs kutlamalarının yapıldığı mekân, solcu gruplar için mabet niteliğindedir. Hâlen failleriyle yüzleşilmemiş 1 Mayıs 1977 katliamı düşünüldüğünde işçi sınıfı teşkilâtları, solcu partiler ve sendikalar

[82]"Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi," *Mega İstanbul*, 26 Temmuz 2015'te ulaşıldı, http://megaprojeleristanbul.com/#taksim-meydani-yayalastirma-projesi.

için Taksim Meydanı'nın simgesel değeri anlaşılabilir. [83] Taksim Meydanı'nın Cumhuriyet'in ilk şehir planlamacılık örneklerinden olması ve sonrasında yapılan Atatürk Kültür Merkezi nedeniyle Kemalist gruplar için de anıtsal bir önemi bulunmaktadır.[84]Meydana yapılacak bir dönüşüm, sol gruplar ile Kemalist grupların kentsel simgesini yok etmeyi ve mekânla ilişkili ortak hafızayı silmeyi amaçlamaktadır. İstiklâl Caddesi'nin girişindeki Ortodoks Camii'nin karşısına yapılması planlanan cami ve meydanın yanına yapılacak olan Topçu Kışlası, mekânın simgesel değerlerini iktidarın yeni-Osmanlıcılık anlayışına uygun bir şekilde şekillendirmeyi amaçlamaktadır. Lelandais, bu durumu muhafazakâr iktidarın mekânı ve günlük yaşantıyı kendi ideolojik değerleriyle yeniden düzenlemesi ve bu değerlere uyumsuz gördüğü sosyal grupların kamusal alandan dışlanması olarak yorumlamaktadır.[85] İçki satışının saat 22.00'den itibaren yasaklanması, Beyoğlu'da açık havada yeme-içmenin belediye görevlileri tarafından engellenmesi, alkol satışı nedeniyle Bilgi Üniversitesi'ndeki gençlik festivallerin iptal edilmesi gibi birçok düzenleme, AKP hükümetinin nasıl bir kamusal alan inşa etmek istediğinin göstergeleridir.[86]

Taksim Yayalaştırma Projesi, Gezi Parkı'nın yıkılma aşamasına geldiğinde hükümetin de beklemediği bir şekilde Cumhuriyet tarihinin belki

[83]Gülçin Erdi Lelandais, "Türkiye'de Neoliberal Muhafazakarlık Etkisinde Kentleşme," *Research Turkey*, 20 Temmuz 2015, http://researchturkey.org/tr/urbanisation-under-neoliberal-conservatism-in-turkey/.
[84]Age.
[85]Age.
[86]Ayfer Bartu-Candan ve Cenk Özbay, "Yeni İstanbul Çalışmaları: Yersiz, Havasız, Mülksüz Kent" *Yeni İstanbul Çalışmaları*, İlk Basım (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), s. 14.

de en güçlü direnişiyle karşılaşmış ve tüm polis şiddetine karşı Gezi Parkı'nın yok edilmesi engellenmiştir. Günlerce süren ve Türkiye'nin birçok yerine yayılan eylemler sonucunda yedi kişi hayatını kaybetmiş ve çok sayıda insan ağır yaralanmıştır. David Harvey, devletlerin artık kâr amacı güden şirketlere dönüşerek gözlerini kamusal alanlara diktiklerini ve burada oluşturdukları özel mülkiyet ve rantın korunması için her türlü hakkı yok sayabileceklerini ifade eder.[87] Sadece ekonomik boyuta indirgemek doğru olmamakla birlikte, projenin ihalesinin yapılmış olması, yani mekanın özelleştirilmiş olduğu düşünülürse, eylemcilerin demokratik haklarını kullanarak protestoda bulunmalarına karşı gösterilen polis şiddeti David Harvey'in neoliberal devlet yorumuyla paralellikler göstermektedir.

Taksim Yayalaştırma Projesi ile ilgili olarak düşünülmesi gereken bir diğer mesele ise özelleştirmenin getirebileceği sosyo-mekânsal 'temizlik'tir. Modern kent planlamacılığının feodal düzenin oluşturduğu hiyerarşik düzeni yıkmak için açık bir sahne olarak düzenlediği alanların özel kamusal alanlara (privatized public sphere) dönüştürülmesi, bu alanlardan toplumun önemli bir kısmının dışlanmasına ve mekânın başlangıçtaki yapılış amacından uzaklaşmasına neden olabilmektedir.[88] Sharon Zukin, New York şehrinde Union Square Parkı'nda yapılan özelleştirmelerin; mekânı temiz, güvenli ve tahmin edilebilir bir hale getirdiğini belirtir. Zukin özel kamusal alan olarak tanımlayabileceğiz Union Square'de yer alan özel işletmelerin bu parka evsizlerin, sokak

[87]David Harvey, *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution* (London, 2012), s.3.
[88]Caldeira, "Fortified Enclaves: The New Urban Segregation", s.125.

sanatçılarının, bazı gençlerin ve sokak satıcılarının girmesini engellediğini belirtir.[89] Gezi Parkı üzerine eğer Topçu Kışlası tekrar yapılabilseydi Taksim Meydanı'nı özel kamusal alana dönüştürme potansiyeli mekânın pasifize edilmesinde başka bir etken olarak ele alınması gereken meselelerden biri olacaktı.

2.1.3. Restorasyon ve Tahrip

Bu bölümde şu ana kadar iktidar partisinin yeni-Osmanlıcılık kavramı içerisinde değerlendirilebilecek olan Çamlıca Camii ve Taksim Yayalaştırma Projelerinin şehri kimliksel olarak nasıl dönüştürmeyi amaçladıkları, tartışılan konuların odağındaydı. Adından da anlaşılacağı üzere yeni-Osmanlıcılık projesi mimari anlamda Osmanlı eserlerinin tekrar canlandırılmasını hedeflemektedir. Erdoğan, Gezi Parkı direnişi sırasında da birçok kere ecdadın eserlerine sahip çıktıklarını ve Balkanlar dahil olmak üzere köhneleşmiş birçok tarihî eseri restore ederek kurtardıklarını vurgulamıştır. 2012 yılında dönemin Başbakan yardımcısı Bülent Arınç bu projelere verilen önemi şöyle ifade etmektedir:

> Hamdolsun ki hükümetimiz döneminde on yılda 3 bin 500 civarında vakıf eserini imar ettik, restore ettik. Bu, son altmış yılda yapılanların en azından on mislidir. Geçmişte vakıflar; parasızlık, bütçesizlik, ödeneksizlik sebebiyle ne camilerimizi, ne medreselerimizi, ne

[89]Sharon Zukin, *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places* (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2010), s.128.

> külliyelerimizi, ne hamamlarımızı, ne hanlarımızı, ne de çarşılarımızı imar ve ihya ediyordu. Yıkılmaya yüz tutmuştu. Hatta daha da kötüsü, yıllar evvel satıldığı için birilerinin eline geçmişti. Hükümetimiz kurulduktan sonra sayın Başbakanımızın talimatı ile 'vakıflara sahip çıkılacak, bunun için ne gerekiyorsa yapılacak' denildi.[90]

Bu bölümün devamında son dönemde kamuoyunun dikkatini çeken iki restorasyon projesi ele alınacaktır. Bu restorasyon çalışmalarından biri Rumeli Hisarı'nda restorasyon çalışması olarak başlayıp Boğazkesen Camii'nin yeniden canlandırılmasıyla devam eden proje, diğeri ise Sultanahmet'te bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivleri binasının sözde restorasyonudur.

2.1.3.1. Rumeli Hisarı'nın Restorasyonu

Günümüzde açık hava tiyatrosu olarak kullanılan Rumeli Hisarı'nın restorasyonu sırasında 15. yüzyıldan kalma Boğazkesen Camii'nin minare gövdesi ortaya çıkmış ve 18. yüzyılda yıkılan caminin yeniden yapılması için çalışmalara başlanmıştır. Ancak, restitüsyon projesi yeterli görsel sunmadığı gerekçesiyle 2006 yılında Koruma Kurulu tarafından reddedilmiştir. 2013 yılında ruhsatı çıkarılan proje için 2014 Haziran ayında inşaat başlamıştır. 2015'in Ağustos ayında hizmete açılması

[90] "10 Yılda 3 Bin 500 Vakıf Eseri Restore Edildi," *AK Parti*, 12 Ağustos 2012, https://www.akparti.org.tr/site/haberler/10-yilda-3-bin-500-vakif-eseri-restore-edildi/34829#1.

beklenmektedir.[91] Şehir planlamacısı Ayşegül Başak Kutlu, projenin restitüsyon projesi olmaksızın yapıldığını belirtir, bu nedenle projeyi 'yapay korumacılık' olarak adlandırır. Kutlu, acilen korunması gereken birçok kültürel miras varken korumacılığın yalnızca dinî eserler üzerinden yapılmasını eleştirir.[92] Mimar Prof. Dr. Uğur Tanyeli ise projenin işlevselsizliğini ve tarafgirliği şöyle ifade eder:

> Buradaki mesele, kamusal bir sanat alanını yok ederek mahallesi ve cemaati olmayan bir yere mescit yapmaya çalışmaktır. Mimarlık üzerinden ideolojik bir inatlaşma yaşanıyor. Hisardaki tiyatro alanı elli yılı aşkın süredir sanatsal etkinlikler için kullanılıyordu. Kapısında bilet kesilen bir müzeye insanlar ibadet için mi gidecek? Rumeli Hisarı'nın birkaç adım ilerisinde 18. yüzyıldan kalma bir mescit varken, tiyatro alanına dinî eser yapmak alenen ideolojik bir davranıştır.[93]

Sanat tarihi uzmanı Prof. Dr. Zeynep Ahunbay ise yapılacak yeni caminin 'gıcır gıcır 21. yüzyıl eseri olarak' Rumeli Hisarı'nın tarihî dokusuyla uyuşmayacağını iddia eder. Tanyeli, korunması gereken birçok tarihî eser

[91]"Hisardaki Mescit Tamamlanıyor," *Milliyet*, 12 Haziran 2015, http://www.milliyet.com.tr/hisardaki-mescit-tamamlaniyor-gundem-2072750/.
[92]Vartan Estukyan, "Rumeli Hisarı Açıkhava Tiyatrosu Cami Oluyor," *Agos*, 2 Şubat 2015, http://www.agos.com.tr/tr/yazi/10429/rumeli-hisari-acikhava-tiyatrosu-cami-oluyor.
[93]İlknur Sudaş, "Rumeli Açık Hava Tiyatrosu'nun Sahnesinde Yükselen Mescit," *Arkitera*, 27 Nisan 2015, http://www.arkitera.com/haber/24699/rumeli-acik-hava-tiyatrosunun-sahnesinde-yukselen-mescit.

varken kamusal olarak herhangi bir ihtiyacı karşılamayacak olan bu restorasyon projesini politik yatırım olarak değerlendirir.[94]

Fotoğraf 2.3 **Boğazkesen Cami Restorasyonu Öncesi Rumeli Hisarı**
Kaynak: www.arkitera.com

[94]"İstanbul'un En Önemli Eksiği Gideriliyor: Rumeli Hisarı'na Mescit!," *Diken*, Ocak 15 2015, http://www.diken.com.tr/istanbulun-en-onemli-eksigi-gideriliyor-rumeli-hisarina-mescit/.

Fotoğraf 2.4 **Boğazkesen Cami'nin Neredeyse Tamamlanmış Hali**
Kaynak: www.odatv.com

Rumeli Hisarı'nın on yıllardan beri sahne olarak kullanılan alanının neredeyse tamamını kaplayacak, orijinaliyle bir bağlantısı olmayan ve kamunun ihtiyaç duymadığı bir mescidin neden yapıldığını rasyonel bir zemine oturtmak oldukça zordur. İktidara yakınlığıyla bilinen Yeni Akit Gazetesi, Rumeli Hisarı'nın yıllarca konser alanı olarak kullanılmasının fetih ruhunu incittiğini belirtmiş ve burada yapılan aktiviteleri skandal olarak yorumlamıştır. Aynı haberde tiyatrocu İsmail Yeşişbağ'ın bu konu hakkındaki düşüncelerine yer verilmiştir:

> Minaresi ayakta olduğu halde gövdesi yıkılmış olan Boğazkesen Fetih Mescidi'nin yerinde son dönemlerde uzun yıllar tiyatro, konser ve diğer etkinliklerin yapılması ve bunlara müsaade edilmesi çok yanlıştır. 2005 yılında bir gazetenin ve halkın kampanya yapmasının sonucunda eğlencelere son verildiği ana kadar konser ve diğer programlar esnasında

> seyirciler mezarların üzerlerine ucube gibi yapılmış tribünlerde zaman zaman dans ederek eğlenmişlerdir.[95]

Yeşilbağ'ın merdivenleri ucube olarak tanımlayıp, restitüsyon projesinin yeterliliği şüpheli olan ve Ahunbay'ın ifadesiyle tarihî dokunun arasında uyumsuzluk oluşturan 'gıcır gıcır' mescidi makul bulması dikkat çekicidir. En önemlisi ise, Rumeli Hisarı'ndaki sahnenin geleneksel ve kamusal yönü iktidarın normlarıyla uyuşmadığı için yok sayılmıştır. Sahneye yapılan mescit, Çamlıca Camii örneğinde olduğu gibi, iktidarın kendi muhafazakârlığını ortaya koyduğu politik bir yatırım olmakla birlikte, Taksim Yayalaştırma Projesi'nde hedeflendiği gibi kendi normlarına uymayan grupları kamusal alandan dışlamaya yarayan bir araç olarak görülebilir.

2.1.3.2. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Binası'nın Restorasyonu

AKP iktidarının geçmişimize sahip çıkıyoruz söylemiyle ters düşen bir yenilenme projesi Sultanahmet'te yaşanmıştır. Haziran 2013'te, Sultanahmet'te bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Kağıthane'de TOKİ tarafından inşa edilmiş yeni bir tesise taşınmıştır. Arşivlerin bulunduğu binada ise yenilenme projesi başlatılmıştır.[96] Panellerle çevrilen binada

[95]"Mescid Yapımına Karşı Çıkan Defne Halman'a Hatırlatma," *Yeni Akit*, 9 Mayıs, 2015, http://www.yeniakit.com.tr/haber/mescid-yapimina-karsi-cikan-defne-halmana-hatirlatma-67195.html.

[96]"Osmanlıca Öğrenip Okunacak Arşivler Tehlikede Olabilir!," *CNN Turk*, 8 Aralık 2014, http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/osmanlica-ogrenip-okunacak-arsivler-tehlikede-olabilir.

'Başbakanlık Osmanlı Arşivi Restorasyon Çalışması' yapıldığı iddia edilmiş, ancak restorasyon arşiv binasının otele çevrilmesi ile sonuçlanmıştır.

Yapılan binanın yarımadadaki sınırlamalar gözetilmeksizin yapıldığı ve bu durumun Yerebatan Sarnıcı'na zarar verme ihtimali gündeme gelmiştir.[97] Arşivlerin taşınmasındaki en önemli sıkıntı, taşınırken arşivlerin zarar görmüş olması ve arşivlerin taşındığı tesisin dere yatağında olması sebebiyle ortaya çıkan sel ve nem tehdididir. Binayı su bastığı ve arşivden kokular geldiği yönünde basında haberler çıkmıştır. Burada çalışan araştırmacılardan bazıları belgelerin ıslak ve nemli olduğunu ifade etmiştir.[98]

Bu bölümde yer verilen restorasyon ve yeniden canlandırma çalışmaları gibi birçok çalışma; sermaye birikimi, politik hırslar ya da göstermelik çalışmalar nedeniyle iktidarın 'tarihimizi koruyoruz' söyleminin aksine gelişmiş ve tahribat ya da yıkım ile sonuçlanmıştır. Emine Uçak Erdoğan "Dillerinden düşürmedikleri İstanbul'la ilgili duruşlarının 'korumak, hafıza' gibi kavramlardan çok 'kopya, çoğaltmak, yaparken yıkmak' gibi kavramlara tekabül ettiğini" ifade etmiştir.[99]İsmail Kara, Nihayet dergisine verdiği röportajda tarihten ve kültürden en çok bahsedenlerin neden en büyük tahribatı yaptıklarını şöyle ifade etmektedir:

---

[97]Bahar Bayhan, "Osmanlı Arşivi Binası Adım Adım Böyle Yokoldu," *Arkitera*, 2 Eylül 2015, http://www.arkitera.com/haber/22628/osmanli-arsivi-binasi-adim-adim-boyle-yokoldu.

[98]"Osmanlıca Öğrenip Okunacak Arşivler Tehlikede Olabilir!"

[99]Sharon Zukin, *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places* (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2010).

Tarih muhafazakâr ve milliyetçi kesim için bir hissiyat ve hamaset alanıdır. Yahut karşı tarafı ilzam için kaba muhalefet ve sıradan sloganlar malzemesi. Bilgi düzeyi, yorum kapasitesi ve derinliği zayıftır. Felsefesi hiç olmadı. Cumhuriyet ideolojisine karşı kurulan hamasi tarihin sembolik olarak müspet ve koruyucu bir fonksiyonu var ama o kadarla sınırlı kalması kötü... Halbuki bugünün ihtiyaçlarını karşılamak ve geleceğe doğru hareket etmek için korumak ve korunmak önemli olmakla beraber tek başına yetmez. Aynı zamanda yeniden düşünerek yapmak ve yeniden açmak, şerh etmek lazım. Nasıl hangi ilkelerle, nereye doğru? (...) Abidevî tarihi yapıları, bu arada özellikle büyük camileri ve külliyeleri DP'den itibaren muhafazakâr iktidarlar tamir etti ve harabiyetten, kaybolmaktan kurtardı, kurtarıyor diyebiliriz. Fakat İstanbul başta olmak üzere tarihî şehirleri de muhafazakâr iktidarlar tahrip etti ve yağmalattı, hatta sosyal hareketliliğin çok az ve iktisadî imkânların sınırlı olduğu tek parti iktidarlarından daha fazla olarak. Bugün de tahrip ediyor ve yağmalıyor, yağmalatıyor. Tarihî şehirlerden vazgeçtik küçük bir mahalle, mütevazı bir sokak bile bırakmadılar. Bu ise sadece yeterli bilgi ve şuura sahip olmayış, üzerinden açıklanamayacak kadar büyük ve ürpertici bir hadise bence. Bilgi ve şuur yetersizliğine bütünlükten ve derinlikten yoksunluk, sorumsuzluk, doğrudan veya dolaylı uluslararası müdahaleler gibi unsurları da eklemek lazım. Uluslararası müdahaleler bazen sadece bazı şeyleri, belli şekilde yapmak üzere kredi açmak ve kaynak aktarmak seklinde de olur, oluyor. Yani bir inanç ve yaşama üslubunu, bir yapıp eyleme biçimini tahrip için.[100]

[100]İsmail Kara, "İmkansıza Yönelmedikçe Mümkün Olan Ele Geçmez," Temmuz 2015.

Asu Aksoy da Kara'nın dikkat çektiği küreselleşmeyi vurgular ve tahribatın neoliberal politikalarla önü açılan küreselleşmiş pazar mekanizmasının doğal bir sonucu olduğunu belirtir.[101]

Bir sonraki bölümde tarihi semtlerde yapılan kentsel dönüşüm projeleri mülksüzleştirme bağlamında incelenecektir.

2.2. İstanbul'da Semtlerin Mutenalaştırılması

Mutenalaştırma ya da soylulaştırma, eski kent merkezlerinin restore edilerek veya tamamen baştan sona yenilenerek el değiştirmesiyle mahallelerin sınıfsal pozisyonunda değişikliğe uğraması anlamına gelmektedir. Türkün, semtlerin dönüşüm biçimlerini dört ayrı kategoriye ayırır. Birinci tür dönüşüm, serbest piyasa ekonomisinin doğal bir sonucu olarak ekonomik getirisi yüksek mekânların soylulaştırılmasıdır.[102] Cihangir ve Galata gibi tarihî mekânlar, bu tarz dönüşüme örnek gösterilirler. İkinci bir dönüşüm türü ise merkezî konuma sahip olan semtlerde yapılan dönüşümlerdir. Levent ve Etiler gibi arazi değeri yüksek olan binaların yenilenmesi bu dönüşüme örnektir. Fikirtepe gibi arazi değeri nispeten daha düşük olan semtler ise imar hakları yükseltilerek piyasadaki dönüşüme katılması amaçlanmaktadır. Bu tür dönüşümde, ev sahipleri yükselen emlak değerinden pay sahibi olabilmekte ve istedikleri takdirde mülklerini korumaktadırlar. Türkün, üçüncü kategori olarak piyasada dönüşümleri

[101]Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı", s.46.
[102]Asuman Türkün, "Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm," *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*, ed. Asuman Türkün (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.), s.7.

'kilitlenmiş' alanlarda proje kararlarıyla ve yasalarla desteklenen dönüşümleri gösterir. Bu dönüşüm projeleri tarihÎ dokunun güçlü olduğu Sulukule, Fener, Balat, Ayvansaray gibi semtlerde, 'rant potansiyeli' yüksek olan gecekondu mahallerinde gerçekleştirilmektedir. Üçüncü kategorideki dönüşüm projeleri serbest piyasa mekanizmasının işleyişi içerisinde gerçekleşen diğer dönüşümlerin aksine, tepeden inme kararlarla uygulanan projelerdir.[103] İstanbul'da bu bölgelerin yeniden inşa edilmesi, çoğu zaman mülk sahiplerinin tasfiye edilmesi ve genellikle şehrin çeperinin çeperinde bulunan TOKİ'nin inşa ettiği toplu konutlara yerleştirilmesi ile sonuçlanmaktadır.

Çalışmanın devamında, tarihî semtlerin soylulaştırılması, Tarlabaşı ve Sulukule örnekleri üzerinden tartışılacaktır.

2.2.1. Tarihî Semtlerin Dönüştürülmesi

Kentlerin tarihî bölgelerinde yer alan, mimari açıdan bir özelliği olan ve 'yıpranmış' konut alanları dünyanın birçok yerinde tekrar gündeme gelmiştir. Batı'da 1960'lardan itibaren başlayan tarihî bölgelerin dönüştürülmesi, Türkiye'de 1990'larda başlamıştır. Zamanında gelir düzeyi yüksek gruplarının konutları olan bu bölgeler, farklı bölgelerdeki kentsel gelişmenin daha cazip yaşam alanları sunması sonucu gözden düşmüşlerdir.[104] Üst gelir gruplarının terk ettiği bu mekânlar dar gelirlilerin,

[103] Age.

[104] Asuman Türkün ve Aslı Sarıoğlu, "Tarlabaşı: Tarihi Kent Merkezlerinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor," *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*, ed. Asuman Türkün (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.), s. 267.

yeni göçmenlerin yaşam alanları olmuşlardır. Bu grupların ekonomik yetersizliklerinin bir sonucu olarak konut alanları zaman içerisinde yıpranmıştır. Bu sosyo-mekânsal dönüşüm, rant değerlerinin düşmesine neden olmuştur. Kent arazilerinin sermaye birikim aracına dönüşmesiyle birlikte belediyeler ya da diğer otorite merkezleri, düşen rant gelirlerini tekrar yükseltmek için tarihî konut alanlarını canlandırma projelerine girişmişlerdir.[105] Smith, tarihî alanlardaki potansiyel rant ile mevcut rant arasındaki uçurumun bu bölgeleri yatırımcılar için avantajlı kıldığını ifade eder. Tarihî alanlarda yapılan bu dönüşümün bir diğer getirisi de turizme bulunduğu katkıdır. 'Ehlileştirilen' bu alanlar turistik alanlar listesine eklenmektedir.

Tarlabaşı, eski şehir merkezlerinden olması, belirli bir mimari üsluba sahip olması ve köhneleşmiş konut alanlarını barındırması sebebiyle yukarıda anlatılan tarihî dinamiklere yakın aşamalardan geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Pera üst gelir gruplarının yerleşim yeri iken Tarlabaşı orta-sınıf ve orta-alt sınıf kesimlerin yaşam alanı olmuştur. Tarlabaşı'nda civardaki iş yeri sahipleri ve çalışanları, elçiliklerin ve üst düzey bürokratların çalışanlarının yaşadığı bilinmektedir. Semtin önemli bir kısmı Rumlardan, diğer bölümü ise Ermeni ve Levantenler'den oluşmaktaydı. Tarlabaşı'ndaki konutlar mimari olarak Pera'daki konutlara benzemektedir ancak daha yalın bir üslupla yapılmışlardır.

Tarlabaşı bu özellikleriyle geç Osmanlı kentsel modernleşmesinin önemli bir parçasıdır. Osmanlı Devleti döneminde şehir merkezi

[105]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası".

konumunda olan Tarlabaşı, Cumhuriyet döneminde ardı ardına yaşadığı sosyo-mekânsal dönüşümlerle hem merkezî konumunu, hem de barındırdığı orta-sınıfları yitirmiştir. Bu süreç Ankara'nın başkent ilân edilmesiyle birlikte başlar. Elçiliklerin ve üst düzey bürokratların Ankara' ya taşınmasıyla birlikte Tarlabaşı sakinlerinin bürokraside iş bulma ihtimalleri kalmamıştır. Varlık Vergisi ve 6-7 Eylül 1955'te yaşanan gayrimüslimlerin gayrimenkullerinin yağmalanması gibi azınlık cemaatleri sindirmeye yönelik olaylar bölgedeki gayrimüslimler üzerinde geri dönüşü olmayan izler bırakmıştır. Tarlabaşı ve civarındaki önemli bir kısmı gayrimüslimlere ait olan konutlar terkedilmiş ve bu bölgeler 1950'lerde başlayan kitlesel göçlere ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Göç ile birlikte bölgenin kimliği tamamen değişmiştir. 1960'lı yıllardan sonra Beyoğlu da prestijli konumunu Şişli ve Nişantaşı'ya kaybetmiştir. Ancak 1980 darbesi sonrası benimsenen neoliberal politikalarla bölge tekrar gündeme gelmiştir. Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, Beyoğlu'yu kültürel ve ekonomik olarak tekrar canlandırma projelerine odaklanmış ve bölgede soylulaştırılma çalışmaları başlatılmıştır. Ancak, Cihangir, Galata ve İstiklâl Caddesi gibi yerlerin aksine, Tarlabaşı bu canlandırmadan olumsuz etkilenmiştir. Tarlabaşı Caddesi'ndeki üç yüz elli tarihî konutun yıkılarak Tarlabaşı Bulvarı'nın açılması mekânın meydan özelliğini kaybetmesine neden olmuştur. Bu yıkım operasyonu, Tarlabaşı'nın Beyoğlu ve çevresinden kopartılmış ve yalıtılmış bir bölgeye dönüşmesine neden olmuştur. Özetle, Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte iş imkânlarına olan yakınlık avantajını kaybeden Tarlabaşı, 1950'lere gelindiğinde gayrimüslimlerin semti ve ülkeyi terk

etmelerinin sonucunda göçmenleri ve çeşitli işgal gruplarını barındırmaya başlamıştır. 1980'lerde Beyoğlu'yu canlandırma amacı güden kentsel dönüşüm projelerinin kurbanı olmuş ve yalıtılmış bir bölge haline getirilmiştir. Bu durum Tarlabaşı'nın marjinallerin, yoksulların ve göçmenlerin semti hâline gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bu gruplara, 1990'lardan itibaren zorunlu göç ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen kitleler eklenmiş ve nüfus olarak Tarlabaşı'nın büyük çoğunluğunu oluşturmuşlardır.[106]

Tarlabaşı'nın, bugün tekrardan şehrin en önemli merkezlerinden biri olan Beyoğlu'ya komşu olması, potansiyel rant ile mevcut rant arasındaki farkı gündeme getirmiştir. 16.06.2005 tarihinde çıkarılan 5366 sayılı 'Yıpranan Tarihî ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun' Tarlabaşı'nın ve sonrasında gündeme gelen 'potansiyel rant' değeri yüksek Süleymaniye, Sulukule, Fener ve Balat gibi tarihî mekânların dönüştürülmesi için yasal zemini hazırlamıştır. [107] 20.02.2006 tarihinde, Bakanlar Kurulu kararı ile Tarlabaşı'ndaki dokuz adayı içeren bölge, "Yenileme Alanı" ilan edilmiştir. Bu kararın gerekçesinde Beyoğlu Büyük Değişim adlı sitede projenin amacını şöyle açıklanmaktadır:

> İstanbul'un tarihi değerler açısından en önemli bölgelerinden biri olan Tarlabaşı bugün; küçük parsellerden oluşan yapısı ile çağdaş ihtiyaçları karşılamayan yapı stoğuna sahip, dar sokaklar ve otopark sorunu

[106]Agm, s.306.
[107]Agm, s.269.

> nedeniyle ulaşılamayan bir mekân, kötü çevre koşulları nedeniyle mülk sahiplerinin yatırım yapmadığı bir alan ve yüksek proje maliyeti ve uzun süreli prosedür nedeniyle yenilenemeyen yapılarla kaplı bir mekândır. Bölge, gerekli bakım ve onarım çalışmaları yapılamadığı için giderek yok olmaya ve çökmeye yüz tutmuştur. Tarlabaşı'nın yenilenmesini sağlayacak bu projeyle çöküşün durdurulması, bölgenin daha güvenli, sağlıklı, yaşanabilir ve kentle bütünleşmiş bir alan haline getirilmesi, Tarlabaşı'nda yeni bir merkezi oluşturulması hedeflenmektedir. [108]

Projenin amacının açıklandığı metinden çıkarılabilecek ilk mesaj, bölgenin sağlıklı ve güvenli bir yaşam alanı olmadığı yönündedir. Asuman Türkün, Sulukule, Tarlabaşı ve Ayazma gibi kentsel dönüşüm projelerinin ilk defa gerçekleştirildiği bölgelerde TOKİ veya ilgili belediyeler tarafından benzer ifadelerin kullanıldığını belirtir.[109] Metinde buna ek olarak, tarihî olması yönüyle bu kadar değerli olan bölgenin çağdışı çevre koşullarına sahip olmasının kabul edilemez olduğunun altı çizilmektedir. Aynı site bu dönüşümün neden bireylerin kendi imkânlarıyla yapılamayacağını şöyle açıklar:

> Bütünleşik bir alanda herkesin kendi çözümünü üretmesi, tek tek dairelerde veya binalarda yapılacak yenilenmelerle geniş bir bölgenin yenilenmesi hem finansman hem de örgütlenme açısından imkânsızdır. Bölgenin mevcut ekonomik ve sosyal dokusu gereği, sorun ne kadar bütünleşikse çözüm de o kadar bütünleşik olmak durumundadır. Bu bir

[108]"Sıkça Sorulan Sorulan," *Büyük Dönüşüm*, 7 Temmuz 2015'de ulaşıldı, http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Sikca-Sorulan-Sorular/44/167/0.
[109]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası", s.53.

> tercih olmanın ötesinde bir zorunluluk hâline gelmiştir. Tarlabaşı'na 'toplu ve bütünleşik çözüm' şarttı.[110]

Toptan bir değişikliğin ulusal ve yerel yönetimler tarafından gerekliliğini vurgulayan açıklama, burada yapılacak iyileştirme projelerinin bölge insanının lehine olacağını iddia etmektedir:

> Proje, mekânsal yenilemenin yanı sıra toplumsal ve ekonomik gelişmeyi de hedeflemektedir. Bu nedenle, ilk kez Stratejik Sosyal Plan, Beyoğlu Belediyesi tarafından yatırımcı ve mülk sahiplerinin katılımı ile hazırlanmıştır. Böylelikle, bölge halkı, daha sağlıklı ve güvenli bir çevrede yaşamaya devam ederken yeni istihdam olanaklarından öncelikle faydalanacak ve oluşturulan kapasite artırımı programları ile yeni iş olanaklarına ulaşma becerileri artacaktır. Pek çok bölge insanı, yapmakta oldukları işlere göre daha çok nitelikli meslekleri öğrenme ve kendilerine ekonomik fırsatlar yaratma imkânı bulacaktır.[111]

Beyoğlu Belediyesi'nin web sitesi üzerinden yapılan açıklamalar, uygunsuz yaşam koşullarına sahip olan bir bölgenin ihya edilmesi ve bunun sonucunda da bölge insanının da kazançlı çıkacağı bir yenileme projesi iddiasındadır. Belediye Başkanı Demircan da Tarlabaşı'ndaki projenin herkes için avantajlı olacağını, arazi değerlerindeki artış ile açıklamaktadır.[112]Ancak, kamuya duyurulanın aksine proje Tarlabaşı'nda

[110]"Sıkça Sorulan Sorulan"
[111]Age.
[112]Türkün ve Sarıoğlu, "Tarlabaşı: Tarihi Kent Merkezlerinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor", s.277.

yaşayanların lehine gelişmemiştir. İhaleyi kazanan şirket, GAP İnşaat, ev sahiplerine üç seçenek sunmaktadır: Evlerine karşılık yenilenmiş binalardan çok daha küçük bir ev, evi GAP İnşaat'a satma ya da Kayabaşı'ndan bir TOKİ evi.[113] Bu şartlarda antlaşma sağlanamazsa 5336 sayılı kanun uyarınca 'acele kamulaştırma'ya gidilmesi bir tehdit olarak ev sahiplerinin üzerinde baskı oluşturmuştur.

Mülk sahiplerinin proje çerçevesinde gelen teklifler üzerine yaptıkları açıklamalar projenin kendileri lehine olmadığını göstermektedir. Namık Sönmez projenin adaletsizliğini şöyle ifade eder:

> Tarlabaşı'nın en değerli yerinde, ana cadde üzerinde sekiz katlı iş hanım var…Belediye resmen şirketle birlikte olup bizimle pazarlığa oturuyor. Yanımızda kimseyi de istemiyorlar. 900 metre kare kullanım alanı olan iş hanıma karşılık bana yeni alışveriş merkezinin ön cephesinden 25 metrekare, bodrum katından 40 metrekare olmak üzere 65 metrekare yer teklif ettiler. Ben bu şartlar altında nasıl anlaşırım onlarla?[114]

Kendisine TOKİ'nin evleri teklif edilen bir diğer Tarlabaşılı Azize Dinler karşılaştığı durumu şöyle aktarmaktadır:

> Arsamız 55 metrekare. Beş katlı evimiz tapulu. Onu elimizden alıp bize Bayrampaşa'da TOKİ'nin yaptığı evlerden 40 metrekare daire teklif ediyorlar. Bu kadar değerli bir arazi üzerinde bakımsız da olsa evimiz var. Toplam kullanım alanı 275 metrekare. Buranın değeri, hem de

[113] Agm, s. 299.
[114] Agm, s. 279.

> Bayrampaşa'da olan 40 metrekare bir daireye mi denk geliyor? Zaten emlakçılar da bize rahat vermiyorlar. Belediye de aba altından sopa gösterip, "Anlaşmazsanız elektriğinizi, suyunuzu kestiririz." diyor. Bıktık artık. [115]

Ev sahipleri için bile son derece kazançsız olan antlaşma şartları birçok ev sahibinin dava açmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak davaların açılmasıyla birlikte teklif edilen değerlerin yarılara kadar inmesi, kanundaki 'acele kamulaştırma' ile ilgili madde ve basının ilgisizliği kısa süre içerisinde yüz kadar evin GAP İnşaat'a satılmasıyla sonuçlanmıştır. Evlerin GAP İnşaat'a satılması sonucunda kira sözleşmeleri yenilenmiş ve burada yaşayan kiracılar yaklaşık üç katı kadar kiraya tabi tutulmuşlardır.[116]

[115] Agm.
[116] Agm, s. 283.

Fotoğraf 2.5 **Tarlabaşı Yenileme Projesi**
Kaynak : www.arkitera.com

Fotoğraf 2.6 **Tarlabaşı Yenileme Projesi**
Kaynak:www.arkitera.com

Ev sahiplerinde olduğu gibi, kiracılar için de TOKİ'nin konutlarından düşük peşinatlarla ve kurasız olarak ev satın alma opsiyonu konulmuştur. GAP İnşaat beş yıl içerisinde mülk sahiplerinin çoğu ile anlaşmaya varmıştır. Bunun sonucunda, 2012 yılının Mart ayında tarihî eser konumunda bulunan iki yüz on konutun yıkımına başlanmıştır. Tarlabaşı nüfusunun %64'ünü oluşturan kiracıların bazıları borçlanarak Kayabaşı'ndaki evlere borçlanarak geçmiş, bazıları ise civar semtlerde ev kiralamışlardır.[117] Mülklerini satmamakta direnenler ise kamulaştırma ile yüzleşmek durumda kalmışlar ve dava açmışlardır. Davaların sonuçlanmasını bekleyen bu kişiler zor koşullarla mücadele etmektedirler.[118]

Proje öncesinde, Tarlabaşı sakinleri Kürtler, Romanlar, Afrikalı göçmenler ve LBGTİ bireyler gibi toplumun ötekisi olan gruplardan oluşmaktaydı.[119] Projenin hayata geçmesiyle birlikte bu gruplar yaşam alanlarından sürülmüşlerdir. 1990'larda zorunlu göçle Tarlabaşı'na yerleşen gruplar için yenilenme projesi yeni bir zorunlu göç olmuştur.[120] Piyasa değeri yaklaşık on beş katına çıkan gayrimenkullerin pahalılığı, birçoğu kiracı olan mahallelilerin bölgede yaşamalarını imkânsız hale getirmiştir.[121] Önceden de belirtildiği gibi, yenileme projelerinden tek etkilenenlerin kiracılar olduğunu söylemek doğru değildir. Ev sahiplerinin de birçoğu 'acele kamulaştırma' ya da çeşitli baskılar yüzünden evlerini satıp bölgeyi terk etmişlerdir. Ayrıca, mekânın soylulaştırılması tüketim imkânlarının da

[117]Agm, ss. 284, 287.
[118]Agm, s. 283.
[119]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası", s.54.
[120]Türkün ve Sarıoğlu, "Tarlabaşı: Tarihi Kent Merkezlerinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor", s.298.
[121]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası", s.54.

soylulaştırılmasına neden olmaktadır. Bu soylulaştırılma ile ortaya çıkan hayat pahalılığı, dar gelirli konut sahiplerini de kiracılar gibi yaşam alanlarını terk etmeye zorlamaktadır.[122] Tarlabaşı'nda yaşayanların bu bölgeyi seçmenlerinde akraba ile işe yakınlığın ve evlerin birlikte yaşama imkan tanıması etkili olduğu göz önüne alınırsa, bu grupların bölgeyi terk etmesinin ne derece aleyhlerine olduğu anlaşılabilir.[123] Nitekim, proje için yasal bir zemin hazırlanmış olsa bile tapuların özel bir şirkete geçirilmesi hem iç hukukla, hem de Türkiye'nin uluslararası alanlarda taraf olduğu sözleşmelerle aykırıdır. [124]

Kamuoyunda en çok ses getiren dönüşümün projelerinden biri de Sulukule'de gerçekleşmiştir. Tarlabaşı'nda olduğu gibi, Sulukule'deki yenileme projesi çoğunluğu Romanlardan oluşan sakinlerinin önemli bir kısmının mahallelerini terk etmesine neden olmuştur.[125] Proje, Tarlabaşı'nda olduğu gibi TOKİ'nin yaptığı sosyal konut projelerinden ev vaat etmiştir. Ancak, Taşoluk'ta hak sahibi olan Sulukule sakinleri işlerinin bulunduğu şehir merkezinden ayrılmayı ya göz önüne alamamışlar, Taşoluk' a gidenler ise kısa bir süre sonra Tarlabaşı'nda olduğu gibi terk etmek zorunda kaldıkları semtlerinin civarındaki semtlere yerleşmişlerdir. Proje öncesinde ve gerçekleştirilirken Sulukulelilerin yaşam şartları aşağılanmış ve dönüşüm projesinin buna çözüm olacağı iddia edilmiştir. Ancak, projenin

[122]Türkün ve Sarıoğlu, "Tarlabaşı: Tarihi Kent Merkezlerinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor", s.269.
[123]Agm, s. 289.
[124]Agm, s. 282.
[125]Yalçıntan vd., "İstanbul Dönüşüm Coğrafyası.", s.53.

hedeflediğinin aksine Sulukulelilerin proje öncesine göre eski durumlarının kötüleştiği gözlenmektedir.[126]

Sonuç olarak bu bölümde tartışılan yenileme projeleri kamuoyuna aktardıkları tüm meşrulaştırıcı hedeflerinden uzak sonuçlar doğurmuştur. Bu bölgelerdeki kentsel dönüşümün asıl hedefi mekânın üst gelir gruplarına hitap edecek şekilde yenilenmesi yoluyla gayrimenkul fiyatlarını yükseltmek ve rantı artırmaktır. Tarlabaşı ve Sulukule örneklerinde ifade edildiği gibi tarihî semtlerin dönüştürülmesi, sakinlerinin yaşam alanlarını terk etmeleriyle sonuçlanmıştır.[127] Bu nedenle Tarlabaşı ve Sulukule'de gerçekleştirilen dönüşüm, soylulaştırma kavramı ile birebir örtüşmektedir. Binnur Öktem, projelerin arkasında devletin olduğunun unutulmaması gerektiğini ve devletin sosyal projelerden kendisini geri çektiğini şöyle ifade eder:

> Bütün bu biçimlenmenin arkasında, düşünme sisteminde bir sorun var. Devlet sosyal projelerden elini çekiyor, bu alanlara kentsel dönüşüm projeleriyle çözüm getirmek niyetinde değiller. Projelere bakarken devletin birinci derece sorumlu olduğunu unutmamamız lazım. Odaların, kurum ve derneklerin devleti kendilerine muhatap alması gerekir. Politikacılar kent merkezinde fakir insan görmek istemiyor, aksine bu alanları nezihleştirmek istiyorlar. Bu nedenle sosyal sorunlar değil, ekonomik sorunlar ve sermaye ön plana çıkıyor.[128]

---

[126]Agm.

[127].Evrim Özkan Töre ve Senem Kozaman Som, "Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği," 3, 4 (2009): s 129.

[128]Güney, "5366 Sayılı Yasa'nın Tarlabaşı'na Getirdiği Kentsel Çözüm.".

Besime Şen, soylulaştırmanın var olan sorunları görmezden geldiğini ve bu durumun da soylulaştırma sonucu yerinden edilen, mülksüzleştirilen kesimleri marjinalleştirdiğini ileri sürer. Sadece belirli grupların yararlanabildiği soylulaştırma projeleri, oluşturdukları toplumsal dışlama, toplumsal eşitsizlikleri de beraberinde getirmektedir.[129] Çalışmanın son bölümde bir diğer dışlama mekanizması olan korunaklı yerleşmelerin yarattığı sosyo-mekânsal ayrışmalar tartışılacaktır.

[129]Şen, "Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi", s.156.

3. KORUNAKLI YERLEŞMELER VE KENTSEL AYRIŞMA

3.1. Uydu Kentler ve Korunaklı Yerleşmeler

Modern kentleşme ile birlikte orta sınıfın mekânsal farklılaşma yarattığı ilk yerleşme türü alt kentlerdir. Alt kentler, orta sınıflar için kent merkezinin dışına kurulmuş yerleşim alanlarıdır. Bu yerleşim alanları sanayi öncesi kentlerde de olan bir yerleşim türü olmakla birlikte daha çok sanayileşme ile yaygınlaşmışlardır.[130] Hatice Kurtuluş, II. Dünya Savaşı'ndan sonra alt kentlerin orta sınıflara, sınıfsal ve etnik olarak heterojenleşen kent hayatından uzak, kendi sınıflarından oluşan steril, 'rüya' gibi bir hayat vaat ettiğini belirtir.[131]

1980'lerden sonra azalan sosyal harcamalar birçok ülkede azınlık gruplarının, düşük gelirlilerin ve bu gruplarla birlikte birçok sektörün alt kentlere ve çevresine yerleşmesiyle sonuçlanmıştır.[132] Alt kentlerin vaat edilen 'sterilliğini' kaybetmesi ya da 'sınıfsal, ekonomik ve etnik' olarak heterojenleşmesi; alt kentlerde yaşayan, yeni ekonomi politikalarıyla uyum sağlayabilen kesimlerin klâsik alt kentte yaşamaktan vazgeçmelerine neden olmuştur. Alt kentte yaşayanların bir kısmı soylulaştırılmış eski konutlara yerleşmişlerdir. Çoğunluğunu üst-orta ve üst sınıfların oluşturduğu diğer

[130]Hatice Kurtuluş, "Bir 'Ütopya' Olarak Bahçeşehir" *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Ed. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım (Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005), s.77.
[131]Age, s.80.
[132]Age, s.80.

kesim ise kamuya kapalı, şehirlerin çeperinde bulunan lüks, güvenlikli yerleşmeleri tercih etmişlerdir.[133]

Korunaklı yerleşmeler, kamusal alanla iletişimi kesecek şekilde etrafı duvarlarla örülmüş konut alanlarıdır. Değişen kent şartlarına bir çözüm olarak sunulan bu yaşam alanları *kapalı cemaatler, refah adacıkları, kapalı adacıklar, kurtarılmış adacıklar, korunaklı yerleşmeler* gibi sıfatlarla tanımlanmışlardır.[134]

Kurtuluş, bu yerleşim biçiminin birçok kent bilimci tarafından ilk etapta uydu kentlerin/orta sınıf banliyölerinin bir türü olarak düşünüldüğünü aktarır. Ancak, korunaklı yerleşmelerin, 'kentsel alandan özelleştirilmiş' arazide bulunmaları, kamuya kapalılıkları ve özerk yönetimlere sahip olmaları nedeniyle uydu kentlerden ayrıldıkları gözlenmiştir. Kurtuluş, korunaklı yerleşmelerin bu üç özelliğinin modern kentin küresel kapitalizmle dönüşümünün bir parçası olduğuna işaret eder.[135]

Korunaklı yerleşmeler, ilk olarak Amerika'da California eyaletinden başlayarak Amerika'nın diğer bölgelerinde boy göstermeye başlamıştır. Takip eden yıllarda kapalı yerleşmeler; Latin Amerika, Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin küresel pazarla bağı olan kentlerinde pazarlanmaya başlanmıştır.[136] Türkiye'de ise bu yerleşim biçimi 1990'lı yıllarda özellikle İstanbul'da yaygınlaşmıştır.[137] Kurtuluş, kapalı yerleşmelerin yayılmasının

[133]Age, s.80.
[134]Age, s.161.
[135]Age, s.162.
[136]Age, ss.164-165.
[137]Age, s.165.

ulus devletlerin gelişmişliklerinden ziyade, kentlerin küresel kapitalizm ile bütünleşme derecesine bağlı olduğunu belirtir.[138]

Korunaklı yerleşmeler, Amerika, Asya ve Afrika ülkelerinde etnik ve sınıfsal çatışmaların oluşturduğu atmosferde güvenlik sorunsalı üzerinden gelişmişlerdir.[139] İstanbul'da güvenlik problemi, suç oranı diğer metropollere göre düşük olmasına rağmen korunaklı yerleşmelerin pazarlanmasında önemli bir rol oynamıştır.[140] Töre ve Som, korunaklı yerleşmelerin küresel tüketim kültürüne uyum sağlamak isteyen kent seçkinleri ile kentsel arazinin sermaye birikim potansiyelini fark eden yatırımcının karşılıklı çıkarlarıyla geliştiğini ve güvenlik söyleminin iki taraf, kentten uzaklaşmak isteyen seçkinler ve yatırımcılar, için de meşrulaştırıcı bir rol oynadığını ifade ederler.[141] Kurtuluş, eşitsizlik ve yoksulluğun suç oranını artırdığını ve bu durumu oluşturan ekonomik etkenler ile bu ekonomiden fayda sağlayan gruplar arasındaki huzursuzluğun korunaklı yerleşmelere olan talebi artırdığı tezini yeterli bulmamaktadır.[142] Bu yaklaşımın yetersiz kaldığı nokta, kentteki suç artışı ile korunaklı yerleşmelerin sayısı arasında doğrusal bir orantı bulunmamasıdır. Kurtuluş, orta ve üst sınıfların yaşam tarzlarını ifade etme araçları olarak korunakları yerleşmeleri tercih ettiklerini ve güvenlik

[138] Age, ss.164-165.
[139]Evrim Özkan Töre ve Senem Kozaman Som, age, s.124.
[140]Jean-François Perouse ve Didem Danış, "Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler," *Toplum ve Bilim* 104 (2005): s. 119.
[141]Özkan Töre ve Kozaman Som, agm, s.124.
[142]Hatice Kurtuluş, "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği" *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, Ed. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım (Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005), s.163.

arayışının da bu tercihin bir parçası olduğunu belirtir.[143] Korunaklı yerleşmelerin yaygınlaşması, orta ve üst sınıfların küresel tüketim kültürünü benimsedikleri yıllara tekabül etmektedir.[144]1990'larda, birçok dekorasyon dergisinin Türkiye'de yayına başlaması, yabancı reklam şirketlerinin Türkiye'deki emlak şirketleriyle ortalık etmesi, inşaat malzemelerinde artan ithalat gibi gelişmeler tüketim kültüründeki değişime işaret etmektedir.[145] Küresel ölçekte tasarımları ve yapı malzemeleri itibariyle benzerlikler içeren korunaklı yerleşmeler, yükselen sınıflara hitap edecek şekilde pazarlanmışlardır.[146] Yaşam tarzı ve prestij satmak üzere kurgulanan bu reklamlar, çalışmanın devamında detaylı bir şekilde incelenecektir.

1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ve bunun akabinde sıkça gündeme gelen olası İstanbul depremi, kapalı yerleşmelerin önünü açan bir diğer etkendir. Depreme dayanıklı konutlara olan talep, inşaat sektörünü bu kriterlere uygun konutlar yapmaya yöneltmiştir.[147] Son teknolojiyle yapılan konutlara taşınmayı teşvik eden bu durum, korunaklı yerleşmelere olan talebin de artmasına neden olmuştur.

Korunaklı yerleşmelerin oluşturdukları mekânsal ayrışma, araştırmacılar tarafından çoğunlukla yarattıkları sosyal eşitsizlikler ve toplumsal ayrışma üzerinden incelenmektedir. Bir sonraki bölümde kentsel ayrışmanın bir parçası olan korunaklı yerleşimlerin toplumsal etkileri tartışılacaktır.

---

[143]Age, s.163.
[144]Age, s.165.
[145]Age, s.165.
[146]Age, s.164.
[147]Evrim Özkan Töre ve Senem Kozaman Som, age, s.122.

3.2. İstanbul'da Kentsel Ayrışmanın Kısa Bir Tarihi

Aristoteles, şehri farklı sosyal grupların yaşadığı mekân olarak tanımlamaktadır. Bir başka ifadeyle, Aristoteles'e göre şehir ancak heterojen grupları barındırdığında şehir kategorisinde yer alabilmektedir.[148] Alev Erkilet, geleneksel 'İstanbul Mahallesi'nin Aristoteles'in tanımına uygun bir şekilde son derece heterojen bir yapıda olduğunu ve sakinleri arasındaki tüm farklılıklara rağmen mahalle hayatında sosyo-mekânsal bir ayrışmadan söz edilemeyeceğinden bahseder. Mahalle, bir zenginin diğer yoksulların ekonomik yükünü çekmek için yeterli olduğu, farklı kesimlerin bir arada yaşadığı bütünleştirici bir mekândır. T.D.V. İslam Ansiklopedisi'nde, Osmanlı şehirlerinde mahallelerin birçok statüyü barındırdığı ve bu farklılıkların birlikte yaşama konusunda bir engel teşkil etmediğine yer verilmiştir. Bir paşa konağının karşısında bir evkaf katibinin küçük bir evinin, bir ilmiye ricalinin konağının yanı başında mahalle suyolcusunun kulübesinde bulunduğu ve bu insanların arasında aşılması zor sınırlar olmadığına yer verilmiştir. Erkilet, Osmanlı mahallelerindeki sınırların geçirgen olduğunu, bu durumun da farklılıklar arasındaki çatışmayı engellediğini ifade eder.[149] Doğan Kurban da, Osmanlı mahallerinde konaklarda yaşayan insanların mahallenin hamisi rolünü üstlendiklerinden ve kapılarını komşularına açtıklarından bahseder. Kurban,

[148]Hatice Kurtuluş, "Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in Istanbul," *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 44 (2011): s.61.
[149]Alev Erkilet, "'Düzgün Aileler' Yeni Gelenler'e Karşı: Korku Siyaseti, Tahliyeler ve Kentsel Ayrışma" *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, Ed. Ayşe Çavdar ve Tan, Birinci Baskı (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013), s.142.

mahallelerdeki sosyal dayanışmacı yaşama biçiminin 1950'lere kadar devam ettiğini aktarır.[150] Kurtuluş ise 19. yüzyılda sermaye birikimi ile birlikte yükselen orta sınıfın yeni yerleşmelere taşınarak ilk defa etnik ve dinî ayrışmaya dayanmaksızın sınıfsal bir ayrışma yarattıklarından bahseder.[151] Ancak oluşan bu mekânsal farklılaşma, sanayi kentinin oluşamaması ve ticarî sermaye birikiminin yeterince uzun soluklu olamaması nedeniyle alt kentleşme ile neticelenememiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise ekonomik ve siyasi başarısızlıklara ek olarak nüfusun da ciddi anlamda azalması mekânsal farklılaşmanın daha az belirgin olmasına neden olmuştur.[152]

1980'lerle birlikte İstanbul'un küresel kapitalizmle bütünleşme süreci, İstanbul'da mekânsal ayrışmanın görünürlük kazanmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere, neoliberal politikaların izlendiği 1980 sonrası dönemde devlet kentsel arazilerden rant elde edilebilmesi için girişimci rolü oynamaya başlamıştır. Yapılan deregülasyonlarla kent arazilerinin özelleştirilmesinin önü açılmış ve kent arazileri/konutlar yatırımcılar için en risksiz ve hızlı yatırım alanları hâline gelmiştir. Yatırımcılar için en önemli sermaye birikim araçlarından biri olan korunaklı yerleşmeler, birçok metropolde de görüldüğü üzere, İstanbul'da da sosyo-mekânsal ayrışmayı derinleştirmişlerdir. Bu süreç önceden de değinildiği gibi küresel sermaye ile bütünleşmenin hızlandığı ve

[150]Age, s.142.
[151]Kurtuluş, "Bir 'Ütopya' Olarak Bahçeşehir.", s.84.
[152]Age, s.84.

bunun bir parçası olarak korunaklı yerleşmelerin popülerleştiği 1990'lı yıllarda ivme kazanmıştır.

Özetlemek gerekirse kentsel ayrışma her dönemde görülen bir durum değildir ve bireyler/gruplar arasındaki statü farklılarının olması, kentsel ayrışma ile neticelenmek zorunda değildir. Kentsel ayrışma, kapitalizmin gelişmesiyle doğru orantılı olarak güçlenmektedir. Kapitalizmin toplumsal ilişkilerde yarattığı problemler mekânsal ayrışma ile somutlaşmaktadır.[153] Bu durum, çalışmanın devamında daha detaylı bir şekilde tartışılacaktır.

Bir sonraki bölümde kentsel ayrışmada merkezî rol oynayan dışarıya kapalı lüks siteler, rezidanslar/gökdelenler ile sadece belirli bir gruba hitap eden ve kendi kendine yeterlilik iddiasında bulunan semtler kapalı/korunaklı yerleşmeler kategorisinde ele alınacaktır.

3.3. İstanbul'da Korunaklı Yerleşmeler ve Kentsel Ayrışma

Saunders, modernitenin farklı sosyal grupların toplumsal sözleşme ile ortak bir sosyal sistem içerisinde yaşamasını hedeflediğini belirtir. Modernist kent planlaması, şehri birçok işlevsel parçadan oluşan, devlet tarafından desteklenen homojen bir kamusal alan olarak inşa etme arzusundadır. [154] Kurtuluş, 20. yüzyılın sonlarına doğru yaygınlaşan, homojen grupları barındıran kapalı yerleşmelerin şehri parçalara böldüğünü ve bu durumun modernist kent planlamacılığın homojen ve herkesin

[153]Age, s.81.
[154]Caldeira, age, s.128.

bütünleşebileceği kamusal alan idealiyle ters düştüğünü aktarır.[155] Teresa Caldeira da 1980 ve 1990'larda yaygınlaşan korunaklı yerleşmelerin kamusal hayatı modernistlerin hedeflediğinin tam aksine şehri homojen bir çevrenin yaşam alanı olan özel alanlara taşıdıklarını iddia eder.[156]

Teresa Caldeira, korunaklı yerleşmelerin (fortified enclaves), dünyanın birçok yerinde yeni bir mekânsal ayrışma tarzı yarattığını ve bu mekânların toplumsal hayatın niteliklerinde köklü değişiklere neden olduğunu ifade eder. [157] Korunaklı yerleşmelerin ördükleri duvarlar toplumsal gruplar arasında da duvarlar örmektedir. Evleri şehrin sokaklarına değil de bulundukları kapalı yerleşmenin içine bakan bu grup, toplumsal ilişkilerini korunaklı yerleşmeleri içerisinde sürdürmektedirler ve bu durum diğer toplumsal kesimlerle iletişimlerinde kopukluklara neden olmaktadır.[158]Caldeira, toplumsal gruplar arasındaki geçirgen olmayan sınırların her kesim için sosyal dışlanmaya neden olduğunu ileri sürer. Korunaklı yerleşmelerin dışında kalanların bu alanlara ulaşamamalarından ötürü bu dışlanmayı hissetmesi aşikârdır. Bu yaşam alanlarının sakinleri ise korunaklı bölgelerden çıktıklarında etraflarına şüphe ve korku içerisinde bakmaktadırlar ve kendilerini korunmasız hissetmektedirler. Kısacası, korunaklı yerleşmelerin yarattığı fiziksel ayrışma, toplumun her kesiminin hissedeceği sosyal dışlanmalara ve ayrışmalara neden olmaktadır.[159]

---

[155]Kurtuluş, "Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in Istanbul", s.61.
[156]Caldeira, agm, s.129.
[157] Age, s.114.
[158]Age, s.119.
[159]Age, s.135.

Caldeira, korunaklı yerleşmeleri etrafa kapalı ve devamlı gözetlemeye tabii tutulan ikâmet, tüketim, yaşam ve çalışma alanları olarak tanımlamaktadır. [160] Sadece ikâmet mekânları olmamaları ve kendi kendilerine yetebilme iddiaları, korunaklı yerleşmelerin temel özelliklerindendir. Bu temel özellik aynı zamanda sosyo-mekânsal ayrışmanın derinleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Başka türlü ifade etmek gerekirse, korunaklı yerleşmeler dışarı ile bağlarını sadece gözetleme sistemleri ve etraflarını çeviren duvarlarıyla değil, aynı zamanda yönetilme biçimleriyle ve sundukları hizmetlerle de kesmektedirler.[161] Özel firmalar tarafından yönetilmeleri ve kendi kendilerine yetebilmeleri, belediyelerle ilişkilerini önemsizleştirmektedir. Korunaklı yerleşmelerin kendilerine ait jeneratörleri, su kaynakları ve sağlık hizmetleri gibi birçok olanaklara sahip olmaları kentin sorunlarından bağımsız olmalarını sağlamaktadır.[162] Ayrıca, siteler ve rezidansların birçoğu alışveriş merkezi, rekreasyonel merkezler, okullar, çalışma ofisleri, zincir mağazaların şubeleri, butik mağazalar, güzellik salonları gibi olanaklara sahiptir.[163] Örneğin, 2013 yılında açılan rezidans, otel ve AVM'den oluşan Brandium Ataşehir'in reklam panolarında yer alan sloganı, "Bir asansörle evden alışveriş merkezine inebildiğim bir ev hayal ediyorum.", yerleşmenin kendi kendisine yetebilme iddiasında olduğunu göstermektedir.[164] Hatice Kurtuluş, Beykoz Konakları

[160]Age, s.114.
[161]Perouse ve Danış, agm, s.117.
[162]Ayfer Bartu Candan ve Biray Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and Public Housing Project in Istanbul" *New Perspectives on Turkey* 39, no. 1 (2008): s.11,38.
[163]Perouse ve Danış, agm, s.117.
[164]Rahmi Öğdül, "Yalnızlığın Biçimleri," *BirGün*, 28 Ağustos 2014, http://www.birgun.net/haber-detay/yalnizligin-bicimleri-80182.html.

üzerine yaptığı çalışmada burada yaşayanların İstanbul'un birçok yeri hakkında bilgi ya da sorumluluk sahibi olmadıklarını aktarır. Kurtuluş'un mülâkat yaptığı bir kişi bu durumu mekânda yaşayanların şehri bilme ihtiyaçlarının olmamasına bağlamaktadır. Mekânsal ayrışma, 'kentle bütünleşemeyen' (gecekondu semtleri) ile 'kentle bütünleşmek istemeyen' kesimlerin artmasıyla daha da derinleşmektedir.[165] Kurtuluş, mekânsal ayrışmayı, bir *patchwork*'ten ziyade, zorunlu birlikteliği temsil eden bir 'yamalı bohça'ya benzetir.[166]

Saha çalışmalarını Göktürk semtinde yapan Candan ve Kolluoğlu ise, İstanbul'un coğrafî ve demografik büyümesine karşın belirli sosyo-ekonomik gruplar için şehrin küçüldüğünü iddia eder. Kamusal etkileşimi azaltacak şekilde sadece korunaklı ağların tercih edilmesi, bu grupların kendi yalıtılmış 'ufalan İstanbullar'ını (shrinking İstanbuls) yaratmasıdır.[167] Ortalama geliri asgari ücretin yirmi katı olan Göktürk sakinleri, korunaklı bir semt olarak nitelendirebilecek yaşam alanlarından sonra bu bölgede yaşamaya başlamalarından itibaren şehrin diğer bölgelerine daha az uğramaya başlamışlardır.[168] Semtin dışına en çok sağlık hizmeti almak ve alışveriş yapmak için çıkılmaktadır. Alışveriş için ise en çok Akmerkez ve Kanyon gibi yüksek gelirli müşterilere hitap eden AVM'ler ya da yüksek gelirli insanların oturduğu Levent ve Nişantaşı gibi semtler tercih edilmektedir. Mülâkat yapılan birçok Göktürk sakini kente yabancılaştıklarını ve Göktürk'ün kendine yeterliliğin artmasıyla birlikte her

[165]Kurtuluş, "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği", s.181.
[166]Age, s.181.
[167]Candan ve Kolluoğlu, "Emerging Spaces of Neoliberalism", s.31.
[168]Age, s.29,31.

geçen gün şehrin daha az bir bölümünü kullandıklarını belirtmişlerdir. Mülâkat yapılan kişilerden biri Beyoğlu'da yaşayan insanları şehrin tüm çilesini çektikleri için takdir ettiğini ifade etmiştir.[169] Bir diğer Göktürk sakini ise Nişantaşı ve Etiler kadar tanıdık olmayan semtlere gittiğinde kendisini tehlikede hissettiğini ve bir an önce Göktürk'e geri dönmek istediğinden bahsetmiştir.[170] Göktürk sakinleri genellikle şehri korkutucu, endişe verici ve bilinemezliklerle dolu olarak gördüklerini ve hayatlarına dair birçok şeyi çocuklarını merkeze alarak planladıklarını vurgulamışlardır.[171] Benzer bir şekilde, Didem Danış yirmi bin kişilik dev bir korunaklı yerleşim olan Bahçeşehir'in sakinleri tarafından şehrin kaotik ortamından uzak, aile odaklı bir hayat sunduğu için tercih edildiğini ve bu durumun da kentsel kamusal alanın yok oluşuna işaret ettiğini belirtir. Mülâkat yapılan Bahçeşehir sakinlerinden biri güvenli bir şekilde çocuk büyütmenin ancak birçok yönden homojen, belirli bir standardı olan insanların oluşturduğu, stüdyo gibi kontrollü bir çevrede mümkün olabileceğini ifade etmektedir :

> Burası şeye benziyor, Truman Show'daki stüdyo. Çok sevdim o yüzden, özellikle çocuklarım küçük olduğu için, ben yatarken çocuklar sinemaya gidiyoruz anne diyebiliyorlar ve ben de gözüm arkada kalmadan izin veriyorum. Yani bu sinemayı genelde yüzde %95, Bahçeşehir'deki insanlar kullandıkları için. Yabancı beş kişiyse içeride olan otuz kişi, kırk

[169]Age, s.33.
[170]Age, s.34.
[171]Age, s.36.

> kişi Bahçeşehirli ve standartları da çok birbirine yakın, rahat ettiğim bir topluluk; onu fark edince başka bi yere taşınmaktan vazgeçtim. Bahçeşehir'i tercih etme sebebim önce çocuğumun okuluydu, sonra özellikle çocuk büyütürkenki o stüdyo ortamının güvenliği, o sınırların dışına çıkılmaması, çocukların küçük olmaları nedeniyle (...)[172]

Son yıllarda uydu kentler üzerine yapılan araştırmalar, uydu kent nüfusunun toplumsal ve kültürel olarak ne kadar homojen olduğunu sorgulamışlar ve daha eski çalışmaların uydu kentlerdeki monolitik nüfus vurgusunu eleştirmişlerdir. Didem Danış, Bahçeşehir sakinlerini kültürel, ekonomik ve demografik açılardan incelemiştir ve nüfusunun birçok yönden çeşitlilik içerdiğini belirtmektedir. Bahçeşehir sakinleri arasında başta eğitim olmak üzere birçok farklılığın gruplar arasında ayrıştırıcı bir rol oynadığı gözlenmiştir. Danış, meslekî anlamda yüksek statülü üst düzey eğitim görmüş yeni orta sınıf olarak tanımlanabilecek grubun kendilerine göre daha az eğitimli ve daha yüksek gelirli iş adamı gruplarına yukarıdan baktıklarını ve kendilerini bu gruptan ayırmak istediklerini gözlemlemiştir :[173]

> Küçümsemek için değil, ortama uysalar, ortama da uymuyorlar. Benim onlarla bariz bir sorunum yok, onlarla birebir ilişki içinde değilim. Bir kere ev gezmelerinden hoşlanmadığım için onlarla fazla muhatap olmuyorum. Ev hanımıyım, ama yan faaliyetlerim var. Çevreyi çok fazla rahatsız ediyorlar. Çocukları çok fazla gürültü yapıyor. Benim

[172]Didem Danış, "İstanbul'da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği" *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, Ed. Firdevs Gümüşoğlu (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001), s. 155.
[173]Age, ss. 158-159.

> çocuklarımı da çok yaramaz kabul ediyorum, ama hiçbir zaman terbiyesizlik derecesinde değil. Bu çocuklarda saygı yok. (...) basitler, gösteriş, abuk sabuk bir tarz. Hayatta düşünemeyeceğim, tahmin etmediğim insanlarla bir arada yaşıyorum. Buradakiler ilkokul falan mezunu. Ama baksanız demezsiniz. Davranışları konuşmaları. Beyler de öyle. Benim beyim Ankara Koleji mezunu, annem de. Bir iki kere görüştük. Ayaklarını altına filan alıyorlar, facia, rezalet, kötü. Paranın getirdiği saygısızlık, görgüsüzlük. (...)[174]

Bir diğer Bahçeşehir sakini ise tüm bu çeşitliliğin mekânın varoluş ideallerini sarstığını, ancak homojenliğin en azından gelir düzeyinde korunmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır:

> ... Buranı ideali neydi, sivil anlamda özerk, kendi kendini yöneten, bütün kamusal etkinliklerin rahat ulaşılabildiği falan. Yok öyle bir şey, hepsi hikâye. Parayı veren düdüğü çalar, her yerde olduğu gibi. Katılımcılık da yok, hiçbir şekilde yok.
>
> (Fakat gene de) Bahçeşehir'in en azından bu şekliyle korunması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü İstanbul'daki bir sürü dezavantaj burada yok. Bunların hakikaten mümkün olduğu kadar çok uzun süre korunması lazım. (...) Bunun için de biraz aşağıdan, yaşayanların itmesi kakması bir şey yapması gerekiyor.
>
> Tabii ben A grubu bir tüketici olarak, B2'nin altındaki tüketici sınıflara karşı korunması gerektiğini düşünüyorum. Çok açık bunu söylemek lazım. Hiç lafı döndürüp dolaştırmaya gerek yok. (...) İnsanlar buraya

[174] Age, s.158.

> gelirken zaten kendi menfaatlerini, bireysel ve sınıfsal menfaatlerini korumak için geldiler. Ben de onun için geldim. Niye burada duvarları güvenlik tarafından korunan bir yerde yaşıyor. Bunun için. Bireysel ve sosyal ve hatta ekonomik menfaatlerini en uzun süre burada korumak için. (...) Sosyal anlamda kendini korumak için duvarlarla çevrelenmiş, 20.000 kişilik bir yerde oturuyorum. Bunu kimse abartmasın. Tabii ki burada insanlar şu anki gelir seviyelerinin sonucu olan sınıfsal vaziyetlerini korumak, izole edebilmek için oturuyorlar. (...) İnsanlar buraya kaçarak geldi. Bu dediğim, buradaki mafya babaları için de geçerlidir, benim için de geçerlidir, 25 yaşlarında gözde bir şirkette uçmuş kaçmış parayı götürmüş insanlar için de, meşhur o tekstilciler için de, Çeçen mafya babaları için de, İbrahim Sadri için de geçerlidir. Hepsi kaçtıkları için buradadır.[175]

Kurtuluş, korunaklı yerleşmelerin oluşturduğu sosyo-mekânsal ayrışmanın, ufak ölçeklerde daha çok hissedildiğine dikkat çeker.[176] Bu durumu semt sakinlerinin gündelik hayatına ve aidiyetleri üzerindeki etkileri üzerinden açıklamaktadır. Son dönemlerde, şehrin çeperinde yer alan koru, orman ve tarihi araziler özel alana dönüştürülmüş ve kamuya kapatılmıştır. Bu durum, civar bölgelerde oturan insanların günlük hayatlarında piknik ve seyir bölgeleri olarak kullandıkları şehrin kültürel değerlerini ve tarihsel olarak değerli olan arazileri kullanamayacakları manasına gelmektedir.[177] Beykoz Konakları'nın üzerinde bulunduğu arazinin, kamuya açık özel tarihi

[175]Age, s. 160.
[176]Kurtuluş, "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği", s.181.
[177]Kurtuluş, "Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in Istanbul", s.61.

bir korudan kamu kaynakları kullanılarak kamuya kapatılması semt sakinlerinin gündelik hayatına ettiği etkiye örnek teşkil etmektedir.[178] Beykoz gecekondu sakinlerinden biri mekânsal ayrışmanın etkisi şöyle ifade etmektedir :

> Eskiden koruya gezmeye, pikniğe giderdik. Çocuklar sincap falan görür sevinirdi. Şehirde çocukların kedi, köpek, horozdan başka gördükleri hayvan var mı? Şimdi sincap da kuş da göremiyorlar. Orada çalışan biri söyledi, zaten sincaplar da kalmamış, ağaçlar kesilip, inşaat falan olunca kaçıp gitmişler. [179]

Kurtuluş, mekânsal ayrışmanın sınıfsal ve kültürel temelleri olan semt aidiyetine etki ettiğini ve temsil sorunu oluşturduğunu belirtir.[180] Semt aidiyetindeki temsil sorununu bir diğer gecekondu sakini şöyle yorumlamaktadır :

> Burada iki ayrı dünya var. Şimdi ben Beykozluyum demek benim için çok önemli, ben burada doğup büyüdüm. Babamlar gençken köyden gelip buraya yerleşmiş, şu yok yol yok, çok kahrını çekmişler. Bana sorsalar nerelisin diye Beykozluyum diyorum. Şimdi Beykoz Konakları'nda, Acar Kent'te oturanlar böyle diyebiliyor mu? Burada Beykozlu, Beykoz'un rantını yiyenler mi? Yoksa kahrını çekenler mi? [181]

[178]Kurtuluş, "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği", s. 183.
[179] Age, ss. 182-183.
[180] Age, s.183.
[181] Age, ss. 182-183.

Perouse ve Danış, korunaklı yerleşmelerin oluşturduğu sosyo-mekânsal ayrışmanın sayısal olarak kısıtlı bir çevreden öte, kentsel ölçekte etkisi olduğunu vurgularlar.[182] Dışarıya kapatılma durumunun sadece yeni inşa edilen sitelerde değil, özel veya kamusal toplu konutlarda da görülmeye başladığını belirtir. Kooperatifler de korunaklı yerleşmeler kategorisine girmeye başlamıştır. 1960-1980 yılları arasında kamuya açık olarak inşa edilen pek çok konut bölgelerinin çevresi duvarlarla çevrilmekte ve kamuya kapatılmaktadır.[183] KİPTAŞ ve TOKİ gibi kurumların sosyal konut adı altında inşa ettikleri birçok konut bölgesi de ya en başından ya da sonradan güvenlikli hale getirilmiştir.

Alev Erkilet, korunaklı yerleşmelerin oluşturduğu mekânsal ayrışmanın literatürde sık sık vurgulanan korunaklı yerleşmelerin sakinleri ve bunların dışında kalan dar gelirli grupların arasında oluşan karşılıklı sosyal dışlamanın ötesine sıçradığını iddia eder.[184] Kent üzerine oluşturulan korku söylemi korunaklı yerleşmelerin sınırlarını aşarak kendileri de yoksul olan insanların çevrelerindeki diğer yoksulları etnik ve kültürel değerler üzerinden kriminalize etmelerine neden olmaktadır. Erkilet, ötekileştirmenin aynı mahallede yaşayan insanların birbirlerinden korunma refleksine dönüştüğünü ifade eder. Mahallenin doğasına aykırı olan bu tarz bir ayrışma, Erkilet'e göre kentin özgün yapısına en büyük zararı vermektedir.[185]

[182]Perouse ve Danış, agm, s.94.
[183] Agm, s.94.
[184]Erkilet, age, s.133.
[185] Age, s.134.

Bu bölümde, korunaklı yerleşmelerin yarattığı mekânsal ayrışmanın semt aidiyeti, gündelik hayat pratikleri ve sınıfsal dinamikler üzerine etkileri tartışılmıştır. Tüm bu çalışmalardan çıkarılabilecek ortak sonuç korunaklı yerleşmelerin oluşturduğu sosyo-mekânsal ayrışmanın modernist kent idealleriyle bağdaşmadığıdır. Farklı grupların etkileşimini azalttığı için kamusal alan çöküntüye uğraşmış ve bu durum sosyal gruplar arasında gerilimlere neden olmuştur. Erkilet ve Perouse ile Danış'ın birlikte yaptığı çalışmalar korunaklı yerleşmelerin bulaşıcı etkisinden bahsetmektedirler. Korunaklı yerleşmeler gibi diğer konut alanları da kapatılmaya başlanmış ve mahallerde yaşayan dar gelirli insanlar da korunaklı yerleşme sakinlerinin devamlı olarak yeniden ürettiği korku söylemini içselleştirmişlerdir. Korunaklı yerleşmelerin semt aidiyetleri üzerindeki etkileri önemli bir diğer mesele olmakla birlikte şimdilik bu konu üzerine literatürde yeterince durulmamıştır.

SONUÇ

Kentsel dönüşüm projeleri her geçen gün daha hırslı açılımlarla devam etmektedir. Bu açılımların başında deprem sonrası acil toplanma alanlarının imara açılması, son derece kusursuz özelliklere sahip olan konut bölgelerinin yeterince rant getirmediği için aslı olmayan bahanelerle dönüştürülmek istenmesi, 3. Köprü ve 3. Havaalanı ile birlikte Kuzey Ormanlarının imara açılması beklentisi, sahillerden daha fazla rant elde edebilmek için denizin doldurulması gelmekte.

Cenk Özbay, 2010'lu yılların İstanbul'unun tüm bitmek bilmeyen hareketliliğine rağmen aslında kilitlenmiş bir kent olduğunu söyler.[186]Nitekim, navigasyon firması Tom Tom'un 2015 Trafik Sıkışıklık Endeksi'ne göre; İstanbul'un trafik probleminin en çok yaşandığı şehir olması Özbay'ı doğrular niteliktedir. [187] Ardı arkası kesilmeyen toplu konut projeleri ve imara açılan yeni arazilerin nüfusu ve araç sayısını artıracağı düşünülürse İstanbul'daki kilitlenmenin daha ileri boyutlara taşınabileceği söylenebilir. Ancak kilitlenme sadece ulaşım ile ilgili değildir. Çalışmanın genelinde kentsel dönüşüm projelerinin kamu yararı gözetilmeksizin yapıldığı ve bu durumun da kamusal alana etkisi tartışılmıştır. Modern kent planlamasının sunduğu rekreasyon alanlarına Paris, Londra ve Berlin düzeyinde sahip olamayan İstanbul'un şehir merkezindeki birkaç rekreasyon alanından biri olan Gezi Parkı'nın yok edilme çabası ve temel

[186]Cenk Özbay, "Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul'da Hareketliliklerin Politik Ekonomisi," *Yeni İstanbul Çalışmaları*, ed. Ayfer Bartu-Candan and Cenk Özbay, İlk Basım (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), s. 169.
[187]*Tom Tom*, https://www.tomtom.com/en_gb/trafficindex/#/.

özelliklerinden birini kıyı kenti olmasından alan İstanbul'un sahillerinin özelleştirilmesi gibi dönüşüm projeleri kentin başka bir kilitlenme boyutu olarak ele alınmalıdır Kamusal alanı özelleştirmeye yönelik bu büyük çaplı projelere ek olarak Türkiye'de 1990'lardan sonra yaygınlaşan korunaklı yerleşmeler kentsel kamusal alanı çökerten başka bir etkendir. Bu yerleşmelerin hem ürettikleri korku söyleminin hem de dışarıya kapalılıklarının farklı yerleşme türleri ve sakinlerine de bulaştığı için etkilerinin görünenden çok daha fazla olduğu tartışılmıştır.

İkinci bölümde, Tarlabaşı ve Sulukule örneklerine yer verilmiş ve bu semtlerdeki projelerin devletin desteklediği özel şirketler tarafından yürütüldüğüne değinilmiştir. Kamuya herkesin yararına olacağı duyurulan bu projeler kiminin doğup büyüdüğü, kiminin onlarca yılını geçirdiği, yaşam masraflarını karşılamak için ortak yaşam alanları kurdukları semtlerini terk etmek zorunda kalmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu semtlerden taşınanları yerleştirmek için TOKİ tarafından yapılan toplu konutlar göçe zorlananlara yaşam alanı sunmakta başarısız olmuştur. Toplu konutlardan ayrılanlar eski semtlerinin çevrelerine yerleşmişlerdir. Semtlerin mutenalaştırılma hızı düşünüldüğünde kent merkezine tekrar gelen bu insanların yakın süreçte yeniden göçe zorlanabileceklerini düşünmek yersiz olmayacaktır. Ayrıca, kentsel dönüşümün yarattığı toplumsal eşitsizlikleri bu çalışmada olduğu gibi sadece sınıflar ya da gelir düzeyi üzerinden tartışmanın yetersiz olduğunu belirtmek gerekir. Kentsel dönüşüm projelerinin ürettiği eşitsizliğin cinsiyetçi, ırkçı ve homofobik boyutları olduğu da unutulmamalıdır.

İlk bölümde kentsel dönüşüm projelerinin yerelleşemediğine ve merkezden yönetildiğine değinilmişti. Aksoy, bu durumu devletin otoriter yapısında bir değişiklik olmaksızın ulusal kalkınmacı modelden küreselleşmeci devlet modeline geçiş yapıldığı şeklinde ifade eder.[188] İkinci bölümde özellikle Çamlıca Camii projesinin hayata geçirilmesinde dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın keyfî kararlarına dikkat çekilmiştir. Erdoğan otoriter devletin tek adamı olarak kendi İstanbul'unu yapılandırmaktadır. Erdoğan'ın kent ve mimari otoritelerini sürece katmadığı, klâsik Osmanlı mimarisinin kopyalandığı camilerde kutuplaştırma siyasetini temele aldığını da söyleyebiliriz. Laik-İslâmî/geleneksel ikili zıtlığı üzerine kurulu Osmanlı'yı yeniden canlandırma projesi, kutuplaşmayı yeniden üretmektedir. Güçlenen kutuplaşmanın geleceğe taşınacağı ve muhafazakâr kesimin camilere atfettiği kutsallık düşünülürse Rumeli Hisarı'nda sahnenin ortasına yapılan caminin, ya da benzer projelerin, ileride iptalinin gündeme gelmesinin Türkiye'nin içinden çıkmayı beceremediği kutuplaşma süreçlerini uzatacağı düşünülebilir. Tüm bunlara ek olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve politik anlamda belki de en güçlü iktidarının, muhafazakâr kimliğine rağmen, kopya cami yapmaktan öteye gidememiş olması ya da mimari manada bir estetik getirememiş olması başka bir hayâl kırıklığıdır.

İkinci bölümde tartışılan konulardan biri AKP'nin geçmişimize sahip çıkıyoruz iddiasının arkasındaki riyakârlıktır. Hükümet ulusal sınırların ötesinde bile Osmanlı'dan kalma birçok tarihî eseri korumuş ve bu

[188]Aksoy, "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı.", s.27.

durumu birçok kere propaganda malzemesi yapmıştır. Ancak birçok restorasyon, gelişigüzel çalışmalar yüzünden ya da rant uğruna görmezden gelinen yasalardan ötürü tarihî dokunun zarar görmesiyle sonuçlanmıştır. Sultanahmet'teki Başbakanlık Arşivi'nin taşınması, gelişigüzelliğin ve kanunsuzluğa göz yummanın bir arada görüldüğü bir durumdur. Arşivlerin restorasyon öncesinde taşınırken zarar gördüğü, hatta bir kısmının kaybolduğu, daha sonrasında ise dere yatağına yapılan tesislerde nemden zarar gördüğü gündeme gelmiştir. Ayrıca otelin de tarihi yarımadada izin verilen bina boyutlarından büyük olması, çevresindeki tarihî dokuya zarar verme ihtimalini doğurmuştur. Osmanlıcanın zorunlu ders olmasının tartışıldığı, Erdoğan'ın "İsteseler de istemeseler de Osmanlıca öğrenilecek." dediği bir dönemde arşiv binasının otele çevrilmesi ve en önemlisi arşivlerin zarar görmesi son derece ironiktir. [189]

David Harvey, neoliberalizmin üretken değil dağıtıcı bir sistem olduğundan bahseder. [190] Yani neoliberal sistemde mevcut olanın el değiştirmesi esastır. Ataköy'de denizin doldurulması, Kuzey Ormanları'nın talan edilmesi, Gezi Parkı üzerinde AVM yapılması gibi projeler tam olarak bu duruma örnektir; kamusal alan üzerinden çok küçük bir kesim rant elde etmektedir. İktidarın bugüne kadarki açılımları göz önünde bulundurulursa kenti her açıdan kilitleyen bu rant transferi daha uzun yıllar devam edecek gibi gözükmektedir. İthal ikâmeci üretimden sonra ekonominin kent

[189]"Erdoğan: İsteseler de İstemeseler de Osmanlıca Öğrenilecek," *Hürriyet*, 8 Aralık 2014, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27730441.asp.
[190]D. Harvey, "Neoliberalism as Creative Destruction," *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 610, no. 1 (1 Mart 2007): 21–44, doi:10.1177/0002716206296780.

arazilerinin değerlendirilmesi üzerine kurulu olduğu düşünülürse, dönüşüm projelerinin benzer bir şekilde sonraki yönetimlere de devredileceği varsayılabilir. Ancak 2008 yılındaki küresel ekonomik krizin bir sonucu olarak inşaat ekonomisinin küçülmesi ve bunun sonucunda dünyanın birçok yerinde inşaat balonunun patlaması, İstanbul'da satılmayan konutların bir milyonun üzerinde olması, 2013 yılının Aralık ayında hükümete yönelik açılan yolsuzluk davaları ile küresel sermaye akışında durgunluk yaşanması ve Gezi Parkı direnişi ile gözlenen, tartışmalı da olsa yükselen, kent bilinci gibi gelişmeler bugün sosyal ve ekonomik anlamda sağlıksız ilerleyen kentsel dönüşümün daha sağlıklı bir evreye taşınması adına potansiyele sahiptirler.

KAYNAKÇA

"10 Yılda 3 Bin 500 Vakıf Eseri Restore Edildi." *AK Parti*, 12 Ağustos 2012. https://www.akparti.org.tr/site/haberler/10-yilda-3-bin-500-vakif-eseri-restore-edildi/34829#1.

Akkoç, Serkan. "Kentsel Dönüşüm ile Birlikte Ataköy'ün Son Durumu." *HaberTurk Ekonomi*, 6 Ağustos 2015. http://www.haberturk.com/ekonomi/emlak/haber/1112353-kentsel-donusum-ile-birlikte-atakoyun-son-durumu.

Aksoy, Asu. "İstanbul'un Neoliberalizmle İmtihanı." *Yeni İstanbul Çalışmaları*, yay.haz. Ayfer Bartu-Candan and Cenk Özbay, İlk Basım., 26–46. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Balaban, Osman. "Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak." *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, yay. haz. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, Birinci Baskı., 51–78. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.

Bartu-Candan, Ayfer, ve Cenk Özbay. "Yeni İstanbul Çalışmaları: Yersiz, Havasız, Mülksüz Kent."*Yeni İstanbul Çalışmaları*, İlk Basım., 11–18. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Bayhan, Bahar. "Osmanlı Arşivi Binası Adım Adım Böyle Yokoldu." *Arkitera*, 2 Eylül 2015. http://www.arkitera.com/haber/22628/osmanli-arsivi-binasi-adim-adim-boyle-yokoldu.

Caldeira, Teresa. "Fortified Enclaves: The New Urban Segregation."*Cities and Citizenship*, yay.haz. James Holston, 114–37. Durham: Duke University Press, 1998.

"Çamlıca Tepesi'ne Önce Cami Sonra Teleferik Yapılacak," 31 Mayıs 2012. http://t24.com.tr/haber/camlica-tepesine-once-cami-sonra-teleferik-yapilacak,205190.

"Çamlıca'ya Cami Için 40 Günlük Süre." *Hürriyet Gündem*, 25 Temmuz 2012. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21062151.asp.

"Çamlıca'ya Cami Için 'Acele' Yarışma." *Radikal*, 25 Temmuz 2012. http://www.radikal.com.tr/kultur/camlicaya_cami_icin_acele_yarisma-1095151.

Candan, Ayfer Bartu, ve Biray Kolluoğlu. "Emerging Spaces of Neoliberalism: A Gated Town and Public Housing Project in Istanbul." *New Perspectives on Turkey* 39, no. 1 (2008): 5–46.

Danış, Didem. "İstanbul'da Uydu Yerleşmelerin Yaygınlaşması: Bahçeşehir Örneği." *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*, yay.haz. Firdevs Gümüşoğlu, 151–60. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2001.

"Deprem Toplanma Bölgeleri AVM ve Lüks Site Oldu." *Bugün Gazetesi*. 8 Ekim 2015. http://www.bugun.com.tr/gundem/ilce-ilce-parsellediler-haberi/1564390.

Erder, Sema. *İstanbul Bir Kervansaray (Mı?)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

"Erdoğan: İsteseler de İstemeseler de Osmanlıca Öğrenilecek." *Hürriyet*, 8 Aralık 2014. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27730441.asp.

"Erdoğan'ın AK Parti Grup Konuşmasının Tam Metni." *Haber 7*, 10 Ağustos 2015. http://www.haber7.com/siyaset/haber/139322-erdoganin-ak-parti-grup-konusmasinin-tam-metni.

Erkilet, Alev. "'Düzgün Aileler' Yeni Gelenler'e Karşı: Korku Siyaseti, Tahliyeler ve Kentsel Ayrışma." *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali*, yay.haz. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, Birinci Baskı., 127–48. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.

Estukyan, Vartan. "Rumeli Hisarı Açıkhava Tiyatrosu Cami Oluyor." *Agos*, 2 Şubat 2015. http://www.agos.com.tr/tr/yazi/10429/rumeli-hisari-acikhava-tiyatrosu-cami-oluyor.

Güney, Zeynep. "5366 Sayılı Yasa'nın Tarlabaşı'na Getirdiği Kentsel Çözüm." *Arkitera*, 27 Haziran 2008. http://v3.arkitera.com/h30925-5366-sayili-yasanin-tarlabasina-getirdigi-kentsel-cozum.html.

Gürsel, Kadri. "İstanbul'un Her Yerinden Görülecek." *Milliyet*, 7 Aralık 2012. http://www.milliyet.com.tr/istanbul-un-her-yerinden-gorulecek-/dunya/dunyayazardetay/12.07.2012/1565876/default.htm.

Harvey, D. "Neoliberalism as Creative Destruction." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 610, no. 1 (1 Mart 2007): 21–44. doi:10.1177/0002716206296780.

Harvey, David. *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution*. London: Verso Books, 2012.

"Hisardaki Mescit Tamamlanıyor." *Milliyet*, 12 Temmuz 2015. http://www.milliyet.com.tr/hisardaki-mescit-tamamlaniyor-gundem-2072750/.

"İstanbul Çamlıca Tepesi Cami Projesi." *İstanbul Cami*. 22 Temmuz 2015. http://www.istanbulcami.com/.

"İstanbul'un En Önemli Eksiği Gideriliyor: Rumeli Hisarı'na Mescit!" *Diken*, 15 Ocak 2015. http://www.diken.com.tr/istanbulun-en-onemli-eksigi-gideriliyor-rumeli-hisarina-mescit/.

"Karadaki Rant Bitti Sıra Denize Geldi." *Nokta Dergisi*, 2 Temmuz 2015. http://www.derginokta.com/karadaki-rant-bitti-sira-denize-geldi.html.

Kara, İsmail. "İmkansıza Yönelmedikçe Mümkün Olan Ele Geçmez," Temmuz 2015.

Keyder, Çağlar. *İstanbul: Küresel Ile Yerel Arasında*. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

———. "Sunuş." *Yeni İstanbul Çalışmaları*, yay. haz. Ayfer Bartu-Candan ve Cenk Özbay, İlk Basım., 125–28. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Kurtuluş, Hatice. “Bir ‘Ütopya’ Olarak Bahçeşehir.” *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, yay.haz. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım., 77–126. Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.

———. “Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in Istanbul.” *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 44 (2011): 49–65.

———. “İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği.” *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, yay. haz. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım., 161–86. Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.

Lelandais, Gülçin Erdi. “Türkiye’de Neoliberal Muhafazakarlık Etkisinde Kentleşme.” *Research Turkey*. 20 Temmuz 2015'te ulaşıldı. http://researchturkey.org/tr/urbanisation-under-neoliberal-conservatism-in-turkey/.

“Measuring Congestion Worldwide.” *Tom Tom*, 2015. https://www.tomtom.com/en_gb/trafficindex/#/.

“Mescid Yapımına Karşı Çıkan Defne Halman’a Hatırlatma.” *Yeni Akit*, 9 Mayıs 2015. http://www.yeniakit.com.tr/haber/mescid-yapimina-karsi-cikan-defne-halmana-hatirlatma-67195.html.

Öğdül, Rahmi. “Yalnızlığın Biçimleri.” *BirGün*, 28 Ağustos 2014, http://www.birgun.net/haber-detay/yalnizligin-bicimleri-80182.html.

Öktem, Binnur. “İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekânsal İzdüşümleri,” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, no. 44 (2011): 23–40.

———. “Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekânı Dönüştürmedeki Rolü.” *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, yay. haz. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım., 25–76. Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.

“Osmanlıca Öğrenip Okunacak Arşivler Tehlikede Olabilir!” *CNN Turk*, 8 Aralık 2014. http://www.cnnturk.com/haber/turkiye/osmanlica-ogrenip-okunacak-arsivler-tehlikede-olabilir.

Özbay, Cenk. “Yirmi Milyonluk Turizm Başkenti: İstanbul’da Hareketliliklerin Politik Ekonomisi.” *Yeni İstanbul Çalışmaları*, yay. haz Ayfer Bartu-Candan ve Cenk Özbay, İlk Basım., 166–97. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Özdemir, Gülseli. “Çamlıca Tepesi’ne Cami Yapılacak, İstanbul’un Her Yerinden Görülecek.” *Hürriyet Gündem*, 30 Mayıs 2012. http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20654499.asp.

Özkan Töre, Evrim, ve Senem Kozaman Som. “Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği,” 3, 4 (2009): 121–30.

Özkaya, Sefa. “Bir Selâtin Cami, Daha Da Yapacağız.” *Hürriyet Gündem*, 21 Temmuz 2012.

Perouse, Jean-François, ve Didem Danış. “Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler.” *Toplum ve Bilim* 104 (2005): 92–123.

Şen, Besime. “Soylulaştırma: Kentsel Mekânda Yeni Bir Ayrışma Biçimi.” *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, yay.haz. Hatice Kurtuluş, Birinci Basım., 127–59. Ankara, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2005.

“Sıkça Sorulan Sorulan.” *Büyük Dönüşüm*. 7 Temmuz 2015'te ulaşıldı. http://www.beyoglubuyukdonusum.com/tarlabasi/detay/Sikca-Sorulan-Sorular/44/167/0.

Sudaş, İlknur. “Rumeli Açık Hava Tiyatrosu’nun Sahnesinde Yükselen Mescit.” *Arkitera*, 27 Nisan 2015. http://www.arkitera.com/haber/24699/rumeli-acik-hava-tiyatrosunun-sahnesinde-yukselen-mescit.

“Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi.” *Mega İstanbul*. 26 Temmuz 2015'te ulaşıldı. http://megaprojeleristanbul.com/#taksim-meydani-yayalastirma-projesi.

Türkün, Asuman. “Kentsel Ayrışmanın Son Aşaması Olarak Kentsel Dönüşüm.” *Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm*, yay. haz. Asuman Türkün, 3–15. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Türkün, Asuman, ve Aslı Sarıoğlu. “Tarlabaşı: Tarihi Kent Merkezlerinde Yoksulluk ve Dışlanan Kesimler Üzerinden Yeni Bir Tarih Yazılıyor.”*Mülk, Mahal, İnsan: İstanbul’da Kentsel Dönüşüm*, yay. haz. Asuman Türkün, 267–307. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Yalçıntan, Murat Cemal, Çare Olgun Çalışkan, Kumru Çılgın, ve Uğur Dündar. “İstanbul Dönüşüm Coğrafyası.”*Yeni İstanbul Çalışmaları*, yay. haz. Ayfer Bartu-Candan ve Cenk Özbay, İlk Basım., 47–70. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Zukin, Sharon. *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2010.